

gezinspiratieplein
voor gezinnen met inhuisgeplaatste kinderen

Pleeggrootouders maken het verschil

Portret van een onderbelichte groep

Auteur

Henk van Oosteren

Colofon

© Juni 2014, Gezinspiratieplein en Rudolphstichting.

Initiatiefnemers

Deze publicatie is geschreven door, en op initiatief van, Henk van Oosteren in opdracht van de Rudolphstichting en het Gezinspiratieplein.

Begeleidingscommissie

Dit onderzoek werd begeleid door:

Drs. Harm Damen

Angelika Gessner

Prof. Dr. Jan Janssens

Drs. Mirte Loeffen

Prof. Dr. Jan Willem Veerman

Dit onderzoek is mede mogelijk gemaakt door de Ds Boerstichting en de Rudolphstichting.

Over de auteur

Henk van Oosteren heeft ruime ervaring en expertise op het gebied van jeugdzorg, in het bijzonder van pleegzorg. Hij werkte tien jaar als psycholoog en onderzoeker in de zorg voor verstandelijk beperkten (1974 - 1984). Vanaf 1984 - 2011 was hij niet meer als uitvoerder bij onderzoeken betrokken, maar heeft wel aan begeleidingscommissies van onderzoek deelgenomen. Daarnaast gaf hij vanaf 1984 - 2011 leiding aan Entréa; een organisatie voor onderwijs, onderzoek en jeugd- en opvoedhulp waar de pleegzorg een prominente plaats inneemt. Verder was hij van 1985 - 1996 voorzitter van de stichting Therapeutische Gezinsverpleging (TGV) Noord Brabant. Later van de landelijke koepel van TGV's, een voorziening van pleegzorg voor kinderen met een psychiatrische achtergrond.

Meer informatie

Heeft u vragen naar aanleiding van deze publicatie?

Neem dan gerust contact met ons op.

Henk van Oosteren | hvanoosteren@xs4all.nl

Groenewoudseweg 22 | 6524 VA Nijmegen | Tel. (024) 3607103

Gezinspiratieplein

Het Gezinspiratieplein is een initiatief van Gezinshuis.com, Intermetzo en de Rudolphstichting.

Meer informatie:

www.gezinspiratieplein.nl | informatie@gezinspiratieplein.nl

Rudolphlaan 2 | 3794 MZ De Glind | Tel. (034) 2459010

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Hoofdstuk 1 Inleiding	5
Hoofdstuk 2 Achtergrond en opzet	6
2.1 Directe aanleiding	6
2.2 De Nederlandse pleegzorg in cijfers	6
2.3 Wetenschappelijke relevantie	7
2.4 Maatschappelijke relevantie	7
2.5 Belangrijke thema's voor grootouders	8
2.6 Onderzoeksvraag	8
2.7 Opzet van de studie	8
2.8 Achtergrond geïnterviewden, kinderen en kleinkinderen	9
Hoofdstuk 3 Resultaten	10
3.1 Aanloop en aanvang van de plaatsing van het kleinkind	10
3.2 Verloop	12
3.3 Afronding van het verblijf bij grootouders	17
Hoofdstuk 4 Conclusies	20
4.1 De belangrijkste resultaten op een rijtje	20
4.2 Bespreking van de resultaten, conclusies	20
4.3 Beperkingen van het onderzoek	21
Hoofdstuk 5 Discussie en aanbevelingen	22
5.1 Maak meer gebruik van pleeg grootouders	22
5.2 Verhoog de leeftijdsgrens beëindiging pleegzorg	22
5.3 Schrik niet te gauw terug voor risico's	22
5.4 Verbeter de kwaliteit van werkwijze pleegzorg	22
5.5 Doe nader onderzoek naar informele pleegzorg	23
Dankwoord	24
Bronnen	25

Voorwoord

Het fenomeen pleeg grootouderschap verdient aandacht. Het is een moderne vorm van hulp aan kinderen die (tijdelijk) niet thuis kunnen wonen. Met andere woorden; grootouders die hun kleinkinderen opvoeden zijn heel modern!

Er zijn drie redenen;

1. Heel pedagogisch Nederland breekt zich het hoofd over hoe we meer gebruik kunnen maken van de mogelijkheden van de *civil society*. Pleeg grootouders zijn die *civil society*.
2. Heel jeugdhulp Nederland breekt zich het hoofd over hoe meer kinderen de kans te geven op te groeien in een gezin in een vergrijzende samenleving met steeds meer fitte opa's en oma's.
3. Heel pleegzorg Nederland breekt zich het hoofd over hoe de kans van 30 tot 50% kans op *breakdown* van pleegzorgplaatsingen terug te dringen, terwijl dit onderzoek ons leert dat de *breakdown* van plaatsingen bij pleeg grootouders slechts 24% bedraagt.

Deze opsomming is ongetwijfeld onvolledig, maar wat ik er eigenlijk mee wil bestrijden is de zweem van *gebrek aan beter* die nu nog vaak om het plaatsen van kinderen bij grootouders hangt. Of zoals je soms nog wel eens in pleegzorgjargon hoort over kinderen die bij hun grootouders wonen; *een voldongen feit plaatsing*. Met andere woorden; deze kinderen woonden al bij opa en oma voordat de pleegzorg er bemoeienis mee kreeg en we moesten het er maar mee doen.

Ik word zo blij van dit onderzoek omdat het bijdraagt aan het pleidooi om met elkaar een beweging in gang te zetten van pleeg grootouderschap in termen van *voldongen feit*, naar pleeg grootouderschap in termen van *actief beleid*; waar zijn de grootouders van het kind dat uit huis moet en wat kunnen ze betekenen?

Als orthopedagoog en voorzitter van de Stichting Belangenbehartiging Pleeg grootouders Nederland (SBPN) zal ik dan ook met regelmaat Henk van Oosteren citeren:

Pleeg grootouders nemen moeilijke kinderen in huis, houden dit jaren langer vol dan reguliere pleeg gezinnen en boeken betere resultaten.

Lees en zegt het voort, want dit rapport is van grote betekenis voor de inrichting van ons jeugdhulpstelsel en in de eerste plaats voor het zo ongeschonden mogelijk opgroeien van beschadigde kinderen!

Mirte Loeffen

Hoofdstuk 1 Inleiding

“Grootouders die hun kleinkind opgevoed hebben zeggen vrijwel zonder uitzondering dat ze geen keuze hadden toen de vraag kwam of zij hun kleinkind in huis wilden nemen.” Deze vraag werd meestal gesteld op het moment dat hun kind (in de meeste gevallen hun dochter) overduidelijk zelf niet meer voor haar kind kon zorgen. Verslaving of ernstige psychiatrische problemen waren vaak de aanleiding. Daar kwam veelal verwaarlozing of mishandeling van hun kleinkind bij en het gegeven dat de vader van het kind uit beeld was. Feitelijk, in formele zin hadden deze grootouders “Nee” kunnen zeggen. Degenen die uiteindelijk “Ja” zeiden hadden het gevoel met de rug tegen de muur te staan, omdat er in hun ogen geen aanvaardbaar alternatief was. Voor enkele van deze grootouders was ook belangrijk dat ze niet wilden dat hun kleinkind na falende ouders vervolgens ook met falende grootouders te maken zouden krijgen.

Dergelijke verhalen hoort men regelmatig op bijeenkomsten van pleeggrootouders. Over ervaringen van pleeggrootouders is echter weinig onderzoek gedaan. Het hier gepresenteerde onderzoek is uitgevoerd om een beeld te geven van de ervaringen van pleeggrootouders bij het opvoeden van hun kleinkind. Het gaat hier niet alleen over grootouders die voor hun kleinkinderen zorgen omdat zoon of dochter dit aan hen vroeg, maar ook over grootouders die dit deden op verzoek van de kindbescherming. Hoe ervaren grootouders deze overname van de opvoeding? Wat is de rol van de verschillende ketenpartners (Bureau Jeugdzorg, Voorziening voor Pleegzorg, Raad voor de Kinderbescherming) daarin? Welke rol spelen de leeftijd en de gezondheid van de grootouders, de relatie tussen ouders en grootouders en schaamte in deze overname van de opvoeding? De voorliggende studie gaat in op dit soort vragen, beschreven vanuit het perspectief van de pleeggrootouders.

In het onderzoek wordt uitsluitend gekeken naar gezinnen van pleeggrootouders. Buiten beschouwing blijven daarmee grootouders die hun kleinkinderen voor kortere of langere tijd opvoeden zonder verbinding met de pleegzorg.

Het verslag is als volgt opgezet:

In hoofdstuk 2 zijn de achtergronden en de opzet van de studie beschreven. Wat weten we al over pleeggrootouders en hoe is deze studie opgezet en uitgevoerd? Hoofdstuk 3 beschrijft de resultaten. Daarbij wordt het verloop in de tijd gebruikt als indeling: hoe en waarom zijn de kinderen bij hun grootouders gekomen? Hoe verliep het verblijf vervolgens en tenslotte: hoe is het afgelopen? Om deze tijdlijn te illustreren is een beschrijving opgenomen van de familie Nijhof¹; één van de 35 ondervraagde gezinnen. Dit hoofdstuk wordt gevolgd door een laatste hoofdstuk met conclusies, discussie en aanbevelingen.

¹ Alle namen uit de voorbeelden in dit onderzoek zijn gefingeerd om de privacy van de geïnterviewden te waarborgen.

Hoofdstuk 2 Achtergrond en opzet

In dit hoofdstuk wordt de aanloop naar de studie geschetst. Hoe is het idee van het onderzoek geboren? Wat weten we over de pleegzorg en in het bijzonder over grootouders die hun kleinkind opvoeden? Dit levert een paragraaf op over aantallen, gevolgd door twee paragrafen over de relevantie van onderzoek naar pleeg grootouders. Daarna volgt de wijze waarop het onderzoek is opgezet: de belangrijkste thema's van pleeg grootouders (uitgangspunt voor de vragen in de interviews), gevolgd door de centrale onderzoeksvraag en de achtergrond van de 35 families die geïnterviewd zijn.

2.1 De directe aanleiding

Een pleeg grootouder stelde de onderzoeker een aantal gerichte vragen over haar wettelijke positie als pleegoma. "Jij hebt daar verstand van, want jij werkt in de jeugdzorg", was de reden om deze vragen te stellen. De antwoorden op deze vragen waren destijds echter niet zo gemakkelijk te geven en waren aanleiding om er verder mee aan de slag te gaan. Meer gesprekken en een literatuuronderzoek volgden.

Deze eerste verkenning gaf de indruk dat er in Nederland veel pleeg grootouders zijn en dat zij goede opvoeders zijn. Ook kwam naar voren dat de gangbare ondersteuning in de pleegzorg ontwikkeld is voor bestandsgezinnen, en dat er geen specifiek beleid is voor pleeg grootouders. Er bestaat bijvoorbeeld een zeer goed uitgewerkt systeem van de selectie en voorbereiding van bestandspleegouders die zich aangemeld hebben bij een voorziening voor pleegzorg. Hierdoor is het mogelijk om vooraf te bezien welk pleegkind het beste bij welk pleeggezin past. Daarna volgt een stapsgewijze periode van gewenning aan elkaar. Bij pleeg grootouders lukt dit vrijwel nooit vooraf.

Er bestaat slechts een beperkte alternatieve "startmodule" voor pleeg grootouders. Dit terwijl in vrijwel alle gevallen juist in die periode, het begin van de plaatsing, het leven van uithuisgeplaatste kinderen, ouders en grootouders compleet door elkaar gegooid wordt. Juist deze thematiek, het gelijktijdig vastlopen van het leven van het eigen kind en het eigen kleinkind, rechtvaardigt in het bijzonder een beschrijving als deze: een beschrijving gezien door de bril van de grootouders.

2.2 De Nederlandse pleegzorg in cijfers

In Nederland groeit de pleegzorg al geruime tijd. In 2012 vonden ruim 21.000 kinderen voor kortere of langere tijd onderdak in een pleeggezin (Pleegzorg Nederland, 2013). Het aantal "nieuwe plaatsingen" is de afgelopen jaren gestaag toegenomen: van 4000 in 2000 tot 10.700 in 2012. Van deze pleeggezinnen is een groot deel netwerkgezinnen; pleeggezinnen die afkomstig zijn uit het netwerk van het kind. Dit kunnen burens, vrienden of familie zijn. Pleeg grootouders worden ook onder deze groep gerekend.

Het absolute aantal netwerkgezinnen groeide met het aantal pleegkinderen mee. Al jaren is het aandeel van de netwerkpleegouders stabiel:

41% van de pleeggezinnen in Nederland is netwerkpleeggezin (Pleegzorg Nederland, 2013).

Het opvangen van kinderen binnen het eigen netwerk van het gezin wordt maatschappelijk meer en meer gewaardeerd. Kinderen groeien op deze plaats op binnen hun eigen culturele achtergrond en blijven zo ingebed in de familie. De waardering komt echter niet alleen vanuit de "eigen kracht" beweging, maar ook vanuit de overheid die steeds meer wil opkomen voor de veiligheid van kinderen. Ook groeit het besef dat onze samenleving zich van zijn goede kant laat zien in de pleegzorg. Veel netwerkpleegouders voeden met grote zorg en toewijding veel kinderen goed op; kinderen krijgen daardoor meer kansen.

Hoeveel pleeg grootouders er onder de netwerkpleegouders zijn is nooit geteld. Loeffen (2004) schat dat 40% van de netwerkgezinnen grootouders zijn. Dit zou dan 16% van het totale aantal pleegkinderen betreffen. Om tot een correcte schatting te komen van het totale aantal pleeg grootouders in Nederland hebben enkele collega-onderzoekers die elders in Nederland actief zijn ten behoeve van dit onderzoek mee geteld.

De telling, uitgevoerd in de eerste helft van 2013, verliep als volgt:

- In Limburg zijn via de pleegzorgaanbieders Rubicon en Xonar 450 pleeggezinnen (pleegouders) benaderd met het verzoek mee te werken aan een onderzoek (Damen & Van Dam, 2013). Hiervan hebben uiteindelijk 180 pleeggezinnen meegewerkt. Daarvan hebben 161 (pleeggezinnen) de vraag beantwoord of ze een netwerkgezin zijn (64 van de 161: 42%) en, zo ja of ze grootouder zijn (33 van de 161: 20,5%).
- Lindenhout (Arnhem) en Spirit (Amsterdam) hebben alle ingeschreven pleegouders geteld: Lindenhout telde 566 pleeggezinnen, waarvan 95 grootouders. Dit is 15%. Spirit telde 1500 pleegouders, waarvan 235 pleeg grootouders: 16%.
- In februari telde Oosterpoort (Oss) 61 pleeg grootouders op een totaal van 451 plaatsingen: 14%.
- Bij Trias (Overijssel) verbleven 376 kinderen in een pleeggezin, 55 daarvan bij pleeg grootouders: 15%.
- Entréa (Nijmegen) heeft de 78 gezinnen geteld die in de laatste 18 maanden gestopt zijn: 14 pleeg grootouders, 18%.

De bevindingen zijn hieronder samengevat in een tabel.

Organisatie	Getelde pleeggezinnen	Getelde pleeg-grootouders	Percentage pleeg-grootouders
Lindenhout	566	95	15%
Spirit	1500	235	16%
Trias	376	55	15%
Entréa	78	14	18%
Rubicon & Xonar	161	33	20.5%
Oosterpoort	451	61	14%
Totaal	3132	493	16%

Tabel 1. Aantallen pleeg grootouders (2013)

Van deze in totaal 3.132 getelde pleegfamilies zijn er 493 grootouder. Dat is 16%. Extrapolerend kunnen dan we stellen dat van de 21.000 pleegkinderen die Pleegzorg Nederland in 2012 telde, er 3.300 een plaats vonden bij hun grootouders.

2.3 Wetenschappelijke relevantie

In de literatuur is betrekkelijk weinig informatie over pleeg grootouders te vinden (in paragraaf 2.5 wordt verwezen naar relevante literatuur). Wel is er kennis over de netwerkpleegzorg, waar ook pleeg grootouders onder worden geschaard. Deze kennis is voornamelijk opgebouwd vanuit de bestaande pleegzorg. De extra complexiteit die veroorzaakt wordt door de specifieke familieband en door de levensfase waarin deze “nieuwe opvoeders” zich bevinden rechtvaardigt een onderzoek naar de ervaringen van de pleeg grootouders. Met de bevindingen kunnen professionals en beleidmakers beter begrijpen hoe dergelijke plaatsingen verlopen, op welk moment extra hulp moet worden ingezet en wanneer er moet worden ingegrepen. Het kan ook het inzicht geven om grootouders te adviseren er niet aan te beginnen. Het kan helpen om grootouders juist actief te benaderen en te vragen er wel aan te beginnen omdat het van grote betekenis kan zijn voor hun kleinkind. De uitkomsten zijn vooral behulpzaam om een aantal randvoorwaarden te verbeteren die het leven van grootouders, ouders en kind kunnen vergemakkelijken en knelpunten voorkomen of oplossen.

2.4 Maatschappelijke relevantie

Onderzoek naar de positie van pleeg grootouders is maatschappelijk relevant gezien de discussie over de groei van de jeugdzorg en de belangstelling voor “oplossingen” van problemen die binnen het eigen netwerk te vinden zijn. Bovendien bestaat er de vraag of de voorzieningen waarover de pleegzorg beschikt, ooit ontworpen voor bestandspleeggezinnen, voldoende zijn toegesneden op grootouders.

Het thema pleeg grootouders is verder maatschappelijk relevant vanwege de mogelijkheid die het onderzoek biedt om het rendement van de pleegzorg te verbeteren. Pleegzorg wordt gezien als een waardevolle interventie; in vergelijking met andere uithuisplaatsingen zelfs als de beste oplossing (Van den Bergh & Weterings, 2010). Pleeggezinnen kennen meer warmte en stabiliteit dan andere opvoedsituaties buiten het eigen gezin. Ze lijken het meeste op een normaal opvoedingsklimaat.

Desondanks wordt in verschillende Vlaamse en Nederlandse studies gerapporteerd dat 30 tot 50% van de kinderen die in een pleeggezin worden geplaatst het gezin voortijdig en om een negatieve reden verlaten. De onderzoekers noemen dit een “breakdown”. Zij maken een onderscheid tussen een geslaagde plaatsing, niet voortijdig beëindigd of om een positieve reden voortijdig beëindigd, en een breakdown (Vanderfaillie, Van Holen & Coussens 2007; Strijker & Knorth, 2007).

De Factsheet Pleegzorg 2012 (Pleegzorg Nederland, 2013) van Jeugdzorg Nederland geeft andere cijfers dan bovengenoemde onderzoekers: in 2012 zijn 10.051 plaatsingen beëindigd. Het overgrote deel van de beëindigde plaatsingen, namelijk 76%, is in overeenstemming tussen cliënt, Bureau Jeugdzorg en de pleegzorgorganisatie afgerond. De wijze waarop deze gegevens verzameld zijn, is niet beschreven in deze factsheet. De definitie van “positief beëindigd” van Pleegzorg Nederland wijkt ook af van de bovengenoemde strakkere definitie van Vanderfaillie et al. (2007) en is dan ook moeilijk vergelijkbaar.

In de literatuur worden verder geen duidelijke verschillen gevonden in het aantal mislukte plaatsingen tussen netwerkpleeggezinnen en bestandspleeggezinnen (Strijker & Zandberg, 2004). De bevindingen van Spek, Pijnenburg, Nijssen en Hoekzema (2012) lopen wat betreft de gerapporteerde resultaten in de pas met bovengenoemde Vlaamse en Nederlandse studies. In hun intern gepubliceerde Gelderse onderzoek geven zij bovendien cijfers over breakdown bij pleeg grootouders.

	Positief beëindigd	Break-down	Percent. break-down	Totaal
Pleeg-grootouders	57	11	16%	68
Alle andere pleegouders	210	122	37%	332
Totaal	267	133	33%	400

Tabel 2. Cijfers Gelders onderzoek naar breakdown (Spek et al., 2012)

Spek et al. (2012) ondervroegen 37 Gelderse begeleiders van samen 400 pleeggezinnen die een plaatsing hadden afgerond. Van de 400 kinderen was er bij 133 de plaatsing voortijdig

beëindigd om een negatieve reden ("breakdown"). Van deze 133 kinderen woonden er slechts 11 bij hun grootouders. Dit is relatief weinig tegen de achtergrond van het (gelijktijdig) getelde gegeven dat 17% van de ondervraagde Gelderse pleegouders pleeg grootouder zijn. Bij de overige Gelderse pleeggezinnen (122 plaatsingen vastgelopen) was dit procentueel aanzienlijk hoger. Wanneer beide cijfers representatief zijn mag de conclusie getrokken worden dat pleegkinderen minder vaak vastlopen wanneer ze opgroeien bij hun grootouders dan in een ander pleeggezin.

Wanneer we een beter beeld hebben van grootouders die hun kleinkind opvoeden, kunnen we ook bezien op welke wijze de ondersteuning van deze opvoeders beter vorm kan krijgen. Wanneer de positie van pleeg grootouders goed in beeld komt en deze wordt verbeterd, is de kans groot dat het aantal pleeg grootouders gaat toenemen en er meer kinderen succesvol kunnen worden opgevangen.

2.5 Belangrijke thema's voor pleeg grootouders

Literatuurstudie, gesprekken met leden van de Stichting Belangenbehartiging Pleeg grootouders Nederland (SBPN) en een bezoek aan hun jaarlijkse pleeg grootouderdag leverden een aantal terugkerende thema's op die pleeg grootouders belangrijk vinden:

- *Relatie tussen ouders en pleeg grootouders*: in veel gevallen is deze relatie spannend of gespannen (Van den Berg & Weterings, 2010; Audenaert, 2010; Coakley, Cuddeback, Buehler & Cox, 2007).
- *Gezondheid*: gezien de leeftijd van de grootouders is de kans op gezondheidsproblemen groter bij deze groep pleegouders (Cuddeback, 2004; Dolan, Casenueva, Smith & Bradley, 2009).
- *Schaamte*: veel pleeg grootouders schamen zich tegenover familie en vrienden. Zij nemen immers veelal de opvoeding over bij een falen van hun eigen kind (Pleeg grootouderdag, 2012).
- *Niet alleen maar een last*: er zijn voor pleeg grootouders ook veel mooie kanten aan een dergelijke onverwachte opdracht (Pleeg grootouderdag, 2012).
- *De rol van de overheid*: momenteel wordt in vrijwel alle regio's in Nederland het beleid gevoerd zoals dat geformuleerd is in de Factsheet van Pleegzorg Nederland (2013): "In eerste instantie wordt in de eigen familie of bij bekenden gezocht naar opvang. Lukt dat niet, dan zoekt de instelling voor pleegzorg een geschikt pleeggezin".
- *Plan b*: veel pleeg grootouders schuiven "plan b" voor zich uit. Met "plan b" wordt een scenario voor een toekomstig, niet ondenkbeeldig ongeluk zoals scheiding, ernstige ziekte of overlijden van een of beide grootouders bedoeld (Pleeg grootouderdag, 2012).

- *Andere cultuur*: veel pleegoma's en -opa's komen in aanraking met kleinkinderen die door een van beide ouders vanuit een andere cultuur worden opgevoed. Deze kleinkinderen gedragen zich anders dan de pleeg grootouders vanuit hun eigen cultuur gewend zijn. Lastig voor grootouders én kleinkind (Gessner, Sigling, Hooplot, Le Terrier & Vriend, 2009).

2.6 Onderzoeksvraag

De centrale onderzoeksvraag luidt:

"Wat zijn de ervaringen van grootouders wanneer zij als pleeggezin de opvoedingstaak overnemen van hun kinderen: in welke mate en op welke wijze spelen thema's zoals de relatie tussen pleeg grootouders en ouders, gezondheid en schaamte een rol, wat gaat goed, waar zitten de knelpunten, hoe zijn de resultaten?"

2.7 Opzet van de studie

De kern van het onderzoek bestaat uit 35 persoonlijke gesprekken met pleeg grootouders. Om een brede groep respondenten te krijgen, met ook teleurgestelde en weinig gemotiveerde grootouders, hebben 4 pleegzorgorganisaties² 60 willekeurig gekozen telefoonnummers van pleeg grootouders aan de onderzoeker gegeven. Deze pleeg grootouders waren gekozen omdat kort voor het interview de plaatsing van een van hun kleinkinderen formeel was beëindigd. De onderzoeker heeft hen gebeld voor een afspraak. Van de benaderde pleeg grootouders waren er 32 bereid mee te werken aan het onderzoek. Een vijfde organisatie koos voor een andere procedure vanwege de privacy van de pleeg grootouders. Deze organisatie gaf aan tien gezinnen het telefoonnummer van de onderzoeker en vroeg hen een afspraak te maken als ze mee wilden werken aan het onderzoek. Dit leverde drie afspraken op. In totaal hield de onderzoeker 35 interviews en dit betrof 48 kleinkinderen. Deze interviews duurden gemiddeld twee uur en werden bij de grootouders thuis gehouden. In principe werd het gesprek gevoerd met beide partners.

In al deze gesprekken zijn systematisch thema's aan de orde gesteld die belangrijk zijn in het leven van pleeg grootouders. Om deze thema's te vinden is een literatuurstudie gedaan (zie paragraaf 2.5), zijn 200 dossiers bestudeerd bij de drie Gelderse voorzieningen voor pleegzorg (Entréa, Pactum & Lindenhout) en zijn enkele verkennende gesprekken gevoerd met pleeg grootouders. Daarna was het mogelijk halfopen vragen te maken voor de (semigestructureerde) interviews.

² Oosterpoort (Oss), Entréa (Nijmegen), Lindenhout (Arnhem), Pactum (Arnhem) en Spirit (Amsterdam).

2.8 Achtergrond geïnterviewden, kinderen en kleinkinderen

Enkele feiten vooraf

- De 48 kinderen bestaan uit 26 meisjes en 22 jongens.
- De 35 grootouderparen hebben kinderen van 11 zonen (31%) en van 24 dochters (69%) opgevoed.
- 12 kleinkinderen verbleven bij een alleenstaande grootouder.
- 36 kleinkinderen hadden 2 opvoeders.

Afkomst

- 30 families bestaan volledig uit autochtone Nederlanders.
- 3 kleinkinderen hebben een ouder van allochtone afkomst.
- 5 families zijn afkomstig uit Suriname, de Antillen en Portugal.
- De grote groepen allochtone Nederlanders die afkomstig zijn uit Turkije en Marokko zijn in deze steekproef niet aangetroffen.

Leeftijd

- De gemiddelde leeftijd van de pleeggrootouders bij de komst van hun kleinkind was 55.
- Het kleinkind was bij binnenkomst gemiddeld 6 en bleef gemiddeld 5 jaar en 3 maanden.
- De uitersten: de jongste oma was bij de komst van haar kleinkind 36 jaar, de oudste 75! Het jongste kleinkind was bij binnenkomst 1 maand, het oudste 16 jaar.

Verloop plaatsing

- Van de 48 kinderen zijn er 35 zonder omwegen naar de grootouders gebracht.
- 8 van de 48 verbleven eerst tijdelijk op een ander adres.
- De 5 anderen verbleven vooraf op meerdere adressen.
- 32 van de 48 kinderen gingen naar de ouders van moeder, 16 naar de grootouders van vaders kant.
- 38 kinderen kwamen binnen met een OTS. Kennelijk waren er voldoende redenen voor een kinderrechter geweest om op advies van de Raad voor de Kinderbescherming deze maatregel (OTS) uit te spreken, waardoor het gezin een gezinsvoogd kreeg toegewezen.
- Tijdens het verblijf bij de grootouders kregen nog eens 4 kinderen een OTS.
- In totaal hebben dus maar 6 van de 48 kinderen geen OTS gehad.

Hoofdstuk 3 Resultaten

De uitkomsten van de gesprekken met de pleeg grootouders zijn onderverdeeld volgens het verloop van de tijd. Allereerst wordt de aanloop en aanvang van de plaatsing van het kleinkind bij zijn grootouders besproken (3.1), daarna het verloop van de plaatsing (3.2) en tenslotte de afronding (3.3). Binnen deze globale indeling zijn de uitkomsten van de gesprekken geordend naar thema's. Deze thema's zijn afkomstig uit de voorbereiding van de interviews; dus uit de literatuur en voorbereidende gesprekken. Om de resultaten te illustreren is een beschrijving van de situatie van de familie Nijhof toegevoegd aan het begin van elke onderdeel van dit hoofdstuk. Dit is één van de geïnterviewde grootouderpleeggezinnen.

3.1 Aanloop en aanvang van de plaatsing van het kleinkind

Vaak kwamen de kleinkinderen al veelvuldig bij hun grootouders voor zij hier definitief werden geplaatst. Zo ook bij de familie Nijhof:

Mevrouw Nijhof, oma van Els de Groot. Els kwam al vaak bij oma toen haar moeder Marthe het niet meer aankon en Els naar een instituut moest. In overleg tussen alle betrokkenen is toen overeengekomen dat Els bij oma zou gaan wonen. Oma was toen 60. Oma was al geruime tijd, vanaf de scheiding, alleenstaand. Er was sprake van OTS voor Els. Kleinkind Els heeft twee halfzusjes en één broertje; van verschillende vaders. Ze moest thuis weg omdat ze voortdurend conflicten had met haar moeder, die bovendien ook flink last had van reuma. Iedereen was akkoord met de plaatsing van Els bij haar oma. De vader van Els was daar niet bij betrokken, omdat hij al vanaf de zwangerschap van zijn toenmalige vriendin uit beeld is. Hij heeft Els nooit erkend. Zij is dan ook De Groot genoemd, naar de toenmalige partner van haar moeder, waar deze inmiddels ook weer van gescheiden is. De moeder van Els is volgens oma een mens met twee persoonlijkheden. Na de bevalling heeft ze een jaar met haar kindje bij oma gewoond, totdat ze een woning kreeg. Toen ze daar enige tijd zat kreeg ze een vriend waarmee ze geruime tijd heeft samengewoond. Bij hem kreeg ze vervolgens twee kinderen.

Waarom lukte het de ouders niet hun kind zelf op te voeden?

De 35 grootouderparen hebben samen 73 redenen genoemd waarom de ouders vastgelopen zijn in de zorg van hun kind. In de meeste gevallen noemden zij twee of meer redenen. Het totale aantal redenen komt dan ook hoger uit dan 35; het totaal aantal geïnterviewde gezinnen.

Het meest genoemd (17 keer) door de grootouders zijn psychische problemen als reden voor onvermogen van de ouders om het kind zelf op te voeden: 49%. Daarbij zijn vage mededelingen over "gestoord gedrag" niet meegeteld. Wel zijn grootouders geteld die een psychiatrische diagnose of een psychiatrische behandeling noemden of een overtuigende beschrijving gaven van de stoornis

van de ouder van hun kleinkind. Behalve psychiatrische problemen werd negen keer verslaving (vooral drugs of drank) genoemd als oorzaak van de problemen. Acht keer werd melding gemaakt van een zeer moeilijk kind. Tenslotte zijn genoemd: geweld (6 keer), criminaliteit (5 keer) en zeer grote schulden (3 keer).

Een factor die in dit rijtje een enigszins vreemde indruk kan maken, maar – naast andere redenen - wel degelijk mee speelt is de vraag: is de ouder alleenstaand? Antwoord: meer dan de helft van de ouders (19 van de 35) was alleenstaand of had geen stabiele relatie. Dit betekende in de meeste gevallen dat de partner helemaal uit beeld was; in enkele gevallen was de partner zelfs al voor de bevalling voorgoed uit het leven van de aanstaande moeder verdwenen. Het gevolg: een vaak labiele ouder die er alleen voor staat, of af en toe steun van een partner heeft. Soms tot steun, maar soms ook tot last.

Waarom lukte het de ouders niet hun kind zelf op te voeden?

Psychische problemen	17	49%
Verslaving	9	26%
Minimaal één moeilijk kind	8	23%
Medische problemen, evt. overlijden	6	17%
Geweld	6	17%
Crimineel milieu	5	14%
Enorme schulden	3	9%
Geen stabiele relatie	19	54%
Totaal	<i>73 redenen</i>	<i>35 gezinnen</i>

Tabel 3. Waarom lukte het ouders niet hun kind zelf op te voeden?

De onderstaande voorbeelden schetsen een beeld bij deze bevindingen.

Gijs kwam op zijn elfde naar oma, nadat zijn gezinsvoogd haar had gebeld. Hij stond op het punt Gijs naar een internaat te brengen. Zijn moeder kon niet meer voor hem zorgen. De zoon van oma, Jos, was voor Gijs uit beeld. Moeder was vrij machteloos, ook al omdat Gijs erg moeilijk is (autistisch).

Anja, de moeder van Guusje, woonde bij oma en opa in toen ze zwanger werd. Ze heeft samen met oma een woning gevonden en ingericht. Het ging psychisch toen steeds slechter met haar. Uiteindelijk zo slecht dat ze toch bij oma is blijven wonen. Ze werd regelmatig psychotisch. Af en toe ging ze wel naar haar woning, maar het werd uiteindelijk te gevaarlijk voor het kindje (Guusje).

Wanneer we het geheel van de redenen overzien, tekenen zich twee vrij grote groepen af. Het verschil tussen deze groepen toont zich in de mate waarin de ouders met hun kind al zelfstandig waren ten opzichte van de grootouders. Er is een groep ouders (13 van de 35) die op enige afstand een relatie met de grootouders had en tijdens de puberteit van hun kinderen zulke grote problemen kregen dat zij hun kind of kinderen zelf niet meer konden opvoeden. Soms begon de plaatsing bij de grootouders als tijdelijke oplossing, waarna de kinderen weer teruggingen naar hun ouders. Dit verliep soms naar tevredenheid. Maar meestal slaagde een terugkeer niet meer.

De andere groep bestond uit vrouwen, die nog thuis woonden, zwanger raakten en thuis bleven wonen. Of ze waren nog maar kort thuis weg, werden vervolgens zwanger en keerden terug naar huis. Waarna soms een mislukte poging volgde om met het kindje op eigen benen te gaan staan. Deze moeders, die relationeel nog heel dicht bij de latere pleeg grootouders stonden vormden ook een grote groep: (toevallig) ook 13 van 35 families. Soms volgde de formele pleegzorgplaatsing op een jarenlang proces, waarin de toekomstige pleeg grootouders vooraf al zeer actief waren als ouders die hun dochter ondersteunden met de opvoeding van haar kindje. Een dochter (soms een zoon), die te jong, te labiel en/of zwakbegaafd was; een reden waarom de grootouders heel vaak hun kleinkind als logé in huis hadden. In veel gevallen waren ze bepaald niet verrast dat het hun dochter uiteindelijk niet lukte om voor haar kindje te zorgen. In de meeste gevallen wilden ze graag meewerken aan een poging van hun kind om het zelf te doen, en sprongen ze pas in tweede instantie in als vervangende ouder. Dit vaak nog met de afspraak de opvoeding een paar jaar over te nemen en daarna te bezien of hun kleinkind alsnog naar de eigen moeder zou kunnen teruggaan. Deze tweede groep van dertien komt in de cijfers niet zo goed uit de verf omdat het formele moment dat hun kleinkind bij opa en oma komt wonen (zichtbaar in de cijfers) veel later ligt dan het informele, feitelijke moment (dat niet wordt geregistreerd) dat de grootouders de zorg min of meer overnamen van hun dochter of zoon.

Waarom juist deze pleeg grootouders en niet de andere?

Waarom namen juist deze grootouders hun kleinkinderen in huis en niet de andere grootouders van het kind? Tijdens de interviews vormde zich daarover het volgende beeld:

In veel gevallen bestond er al een stevige band met deze opa en oma. De grootouders zorgden al regelmatig voor de kleinkinderen voordat ze hen definitief in huis namen. Dit is in deze gevallen bijna altijd de verklaring voor het feit dat de kleinkinderen door hen in huis werden genomen op het moment dat de ouders het niet meer konden. Hier waren zelden de andere grootouders in beeld als mogelijke opvoeders waar de kinderen ook heen zouden kunnen.

In andere gevallen was er sprake van slechts één ouder, waarvan de partner helemaal uit beeld was en/of speelde geen rol voor zijn/

haar kind. Ook bij deze kinderen zijn daardoor de andere grootouders nooit in beeld geweest. Een ander deel van de kleinkinderen kwam op wat oudere leeftijd naar hun grootouders. Vanwege hun leeftijd hadden ze daar zelf een stem in. Bijna altijd ging daar aan vooraf dat de situatie thuis hopeloos was vastgelopen. In enkele gevallen liepen de kleinkinderen thuis weg en belandden ze zo bij hun grootouders.

Tot zover de waarneming van de onderzoeker. Grootouders zijn ook direct bevraagd over dit onderwerp en gaven onderstaande antwoorden. Zes pleeg grootouders gaven hierbij aan dat de plaatsing van het kind bij de grootouders de keuze was van de gezinsvoogd. Waarom de gezinsvoogd hen vroeg werd in deze gevallen niet duidelijk.

Waarom deze grootouders?		
Partner uit beeld, dus andere grootouders ook	15	31%
Andere grootouders willen niet of kunnen niet	11	23%
Expliciete keuze van de gezinsvoogd	6	13%
Ouder kind kiest voor deze opa en oma	4	8%
Ouders hebben slechte relatie met andere grootouders	2	4%
Overig	10	21%
Totaal	48	100%

Tabel 4. Waarom naar deze grootouders, niet naar de andere?

De grootouders gaven in vrijwel alle gevallen aan dat ze destijds het gevoel hadden geen keus te hebben. Dat er in hun ogen geen behoorlijk alternatief was. Dat je je kleinkind toch niet laat barsten (door het bijvoorbeeld naar een instituut te laten sturen), wanneer het zo in nood is.

Startsituatie van het kind

De meeste grootouders vertelden dat de kinderen er beroerd aan toe waren toen ze bij hen kwamen wonen. Genoemd wordt: onrustig, slecht slapen, slecht functioneren op school en ook fysieke omstandigheden. Enkele grootouders waren veel geld kwijt vanwege achterstallig onderhoud bij de tandarts. Sommige kinderen waren matig verzorgd, hadden geen fatsoenlijke spullen (kleding, speelgoed), sommige oudere kinderen wisten bijvoorbeeld niet hoe ze zichzelf moesten verzorgen, zaten onder de luizen. Verhalen die de onderzoeker eerder hoorde bij de "gewone" pleegzorg. Tot vreugde van de grootouders zagen ze vaak snel verbetering.

De rol van de hulpverlening

De kinderbescherming was vanaf jonge leeftijd, vaak al vanaf de geboorte van het kind actief. Dit was zo in 38 van de 48 gevallen (79%). Van de tien kinderen die aanvankelijk zonder OTS naar de grootouders gingen, zijn er vier tijdens het verblijf bij de

grootouders alsnog onder toezicht geplaatst. Ondanks de kritiek van veel pleeggrootouders op de gezinsvoogden, zegt men in veel gevallen dat de OTS nodig en zinvol was. Vooral in het begin. Het lukte de grootouders meestal wel om afspraken te maken, maar het gebeurde ook vaak dat de ouders van hun kleinkind daar na verloop van tijd op terugkwamen. In dergelijke gevallen kon de gezinsvoogd de grootouders helpen de afgesproken koers vast te houden. In veel gevallen was er overigens in het begin niet zoveel duidelijkheid. Het kind kwam bij opa en oma in een verwarrende periode. Iedereen was opgelucht dat het kind een goede plek had. Hoe het verder zou gaan was een onderwerp voor later. Bij 39 van de 48 plaatsingen (81%) gingen de ouders bij aanvang van de plaatsing akkoord. Negen keer kwam het kleinkind bij de grootouders nadat de gezinsvoogd zijn macht gebruikt had, dus tegen de zin van de ouders. De contacten tussen ouder en kleinkind waren dan beperkt en verliepen via een bezoeksregeling.

De beide jongens zijn samen met hun moeder Monique vanaf de geboorte bij opa en oma in komen wonen. De vader van de kinderen verdween na vier weken definitief uit beeld. Monique is na zeven maanden met haar zonen naar een flatje verhuisd. Ze had thuis voortdurend ruzie. Toen ze met haar kinderen op het flatje woonde ging het echter ook niet goed. De jongens waren daarom vaak bij opa en oma. Toen ze twee jaar waren zijn ze door de gezinsvoogd definitief bij opa en oma geplaatst.

3.2 Verloop

Na een definitieve plaatsing bij de grootouders was het verloop van de plaatsing divers; sommige kleinkinderen bleven slechts korte tijd bij hun grootouders. Anderen verbleven, net als Els, tot ze volwassen waren bij hun opa en oma:

Els heeft bij oma veel geleerd zoals geld pinnen, koken, etc. Ze heeft haar school afgerond, stage gelopen, een baan gekregen op haar stageadres (tijdelijk voor een jaar) en zit nu sinds kort thuis, op zoek naar werk. Oma was vanaf het begin gezond en is dit steeds gebleven. Tussentijds is Els nog enkele maanden teruggegaan naar haar moeder, Marthe. Dat ging toen weer mis. Ze is daarna teruggekomen bij oma. Vervolgens is er een gesprek geweest tussen oma en Marthe met haar nieuwe vriend. Dat eindigde in een ruzie, waarop oma hen beiden uit huis heeft gezet. Sindsdien zijn Marthe en haar vriend niet meer gezien. Els werd geaccepteerd door de burens en de omgeving van oma.

Duur van het verblijf bij de grootouders

Van de 48 kinderen verbleven er 27 (54%) twee jaar of langer bij hun grootouders, 11 bleven zelfs langer dan tien jaar. Er zijn ook tien kleinkinderen een jaar of korter gebleven. De gemiddelde verblijfsduur was vijf jaar en drie maanden. Deze cijfers verschillen sterk van de cijfers in de "gewone" pleegzorg: in de Factsheet Pleegzorg (2013) wordt vermeld dat slechts 18% van alle pleegkinderen langer dan twee jaar in een pleeggezin verblijft.

De pleeggrootouders noemden verschillende redenen van het korte verblijf (een jaar of korter). De meest voorkomende waren: deze grootouders boden een eerste opvang gevolgd door het besef dat het wel eens lang kon gaan duren, voor deze grootouders te lang. Waarna een betere, definitieve oplossing elders gezocht werd voor dit kind. Dit kwam zes keer voor.

Verblijfsduur	Aantal kinderen	Percentage
0 jaar	10	21%
1 jaar	11	23%
2 jaar	5	10%
3 jaar	2	4%
4 jaar	5	10%
5 jaar	2	4%
6 jaar	1	2%
7 jaar	1	2%
8 jaar	0	-
9 jaar	0	-
10 jaar	0	-
11 jaar	1	2%
12 jaar	4	8%
13 jaar	3	6%
14 jaar	1	2%
15 jaar	2	4%
Totaal	48	100%

Gemiddelde verblijfsduur: 5 jaar en 3 maanden

Tabel 5. Verblijfsduur van de kleinkinderen bij hun grootouders

De kinderen konden bij opa en oma blijven. Daarbij hoopte oma dat ze ooit naar hun moeder terug zouden gaan. Deze hoop vervloog geleidelijk aan toen bleek dat dochter Ellie bij haar partner wilde blijven. Opa was invalide, oma werkte en zorgde voor het inkomen. Opa moest de meeste zorg voor zijn rekening nemen en hij zei dat niet jarenlang vol te kunnen houden. Oma heeft uiteindelijk met veel verdriet ingestemd met het zoeken naar een pleeggezin waar de beide kinderen heen zouden kunnen. Inmiddels is dit gezin gevonden, zijn de kinderen daar heen, gewend, en heeft oma weer de rol van oma. De overgang is goed voorbereid, gepland, begeleid en goed verlopen.

Een andere verklaring voor het korte verblijf van het kleinkind dat vaak werd gegeven, is dat de opvang een ongeplande eerste opvang was bij een calamiteit en dat het kleinkind na enkele maanden weer terug kon naar zijn/haar eigen ouders (vijf keer).

Dochter Ans woonde nog thuis toen ze via allerlei foute vriendjes in de problemen kwam, zwanger werd en op advies van de hulpverlening op kamers ging wonen om zelfstandig te worden. Daar ging het mis. Haar alleenstaande oma Marieke bezocht haar meerdere keren per week. Tien maanden na de bevalling gaf ze haar baby mee aan oma. Die zou een nachtje blijven slapen. De volgende ochtend was Ans niet bereikbaar en bleek ze opgepakt door de politie. Oma (met baby) heeft tijdens de detentie contact kunnen houden met haar dochter. Een jaar later konden Ans en haar kindje samen weer verder.

Acceptatie uithuisplaatsing door ouders

De meeste ouders (71%) accepteerden dat zij zelf hun kind niet mochten opvoeden. In een paar gevallen accepteerde een van beide ouders dit niet (14%), evenals de groep waarbij de mening over dit onderwerp wisselde in de tijd (11%).

Waren de ouders het eens met de plaatsing?		
Ja	25	71%
Nee	1	3%
De een wel, de ander niet	5	14%
Wisselend in de tijd	4	11%
Totaal	35	100%

Tabel 6. Acceptatie door de ouders

Nadat alle contact met zijn ouders verbroken was, kreeg Kees een nieuwe vriendin: Marjolein. Volgens de grootouders een stevige dame met een goede invloed op Kees. Zij was het die gestalte gaf aan een bezoeksregeling van Kees met de kinderen. Kwam de kinderen halen en brengen, was daarin betrouwbaar. Vervolgens is in overleg met de gezinsvoogd besloten dat de kinderen niet tot hun achttiende bij opa en oma zouden blijven, maar eerder naar hun vader en Marjolein zouden gaan. Opa en oma wilden daar van harte aan meewerken, ook omdat ze erg opzagen tegen nog eens acht jaar deze beide kinderen opvoeden met Kees op de achtergrond, terwijl ze zelf de 80 naderden. Ook de kinderen wilden naar hun vader.

Bij de groep "wisselend in de tijd" verliep het zo dat het aanvankelijk erg slecht ging met deze ouders en dat het voor hen in eerste instantie een opluchting was wanneer hun kindje op een veilige plek zou kunnen opgroeien. Na verloop van tijd, soms van jaren, veranderde deze opvatting echter. Soms ging men het kind erg missen. Ook veranderden de omstandigheden van de ouder soms, een ouder kan zich ontwikkelen en in rustiger vaarwater terecht komen. Hij/ zij kan ook een stabiele partner vinden die er voor zorgt dat het weer beter gaat. Dit kan leiden tot aanpassing van de oorspronkelijke afspraken en terugkeer van het kleinkind. In de meeste gevallen ging dit kleinkind in dit onderzoek naar een van zijn ouders met een nieuwe partner. 16 van de 48 kleinkinderen zijn teruggegaan naar hun ouders. In tien gevallen naar tevredenheid van de grootouders. In zes gevallen niet: soms ging het in de ogen van de ouder veel beter, in de ogen van de grootouder wel beter, maar niet veel beter. Bij negen kinderen speelde dat de ouders in meer of mindere mate hun best deden om het kind weer terug te krijgen tegen de afspraken in die vastgelegd waren door de gezinsvoogd. Daarvan is in twee gevallen een kind meegenomen, ontvoerd dus en weer teruggebracht door de politie. In zeven gevallen is er enorm aan de kinderen getrokken door ze allerlei beloftes te doen. Zoals onderstaande voorbeelden tonen bedierf dit gedrag niet alleen de onderlinge verstandhouding, maar was het ook ondermijnend voor de opvoeding.

Dit heeft uiteindelijk geleid tot een uitspraak van de kinderrechtster dat de kinderen tot hun 18^e bij opa en oma moesten blijven. Destijds met instemming van allen. Intussen ging het steeds slechter met zoon Guus. Hij leefde meer 's nachts dan overdag en viel zijn ouders lastig. Op een dag kwam hij langs en zei dat hij de kinderen kwam halen. Oma gaf ze niet mee zoals afgesproken met de gezinsvoogd. Hij zette toch door, had Dirk al in de auto zitten en zocht Roos. Ondertussen liep opa naar de auto om Dirk er uit te halen. Onverwacht was Guus daar ineens en sloeg opa hard tegen de grond. Oma ging er heen en belde intussen de politie. Uiteindelijk is Guus vertrokken zonder kinderen.

Toen een kleinkind door zijn grootouders verboden werd alcohol te gebruiken op zestienjarige leeftijd, zei zijn vader: "Dan kom je toch lekker bij mij wonen. Ik heb niet van die ouderwetse regels zoals opa."

Ergernissen over loze beloften, zonder grote gevolgen, werden veelvuldig genoemd. Beloven op bezoek te komen en niet verschijnen, beloven een kleinkind op te komen halen voor een feestje en niet komen. Een nieuwe fiets beloven en deze nooit geven. Grootouders zitten na dergelijke loze beloften met een ernstig teleurgesteld kind. Ze willen echter de ouder van dit kind ook niet afvallen. Van de negen kleinkinderen waarvan de ouders pogingen deden ze terug te krijgen zijn er vier daadwerkelijk naar hun ouders gegaan en daar gebleven.

Minder vaak (drie keer) gaf de verhuizing van het kleinkind naar de grootouders problemen binnen de rest van de familie. In de meeste gevallen werd de inspanning van de grootouders gewaardeerd door hun omgeving, ook door de familie. Het aantal familieleden dat de kant koos van de ouder die zich verzette tegen de bemoeienis van de grootouders was klein. Er was in een beperkt aantal gevallen sprake van forse overlast. Meestal veroorzaakt door de directe familie van het kleinkind, die zich tekort gedaan voelde. Bij 2 van de 48 kinderen zijn deze familieleden zelfs zo lastig geweest, hebben ze de grootouders zo bedreigd dat de kinderen uiteindelijk overgeplaatst zijn naar een neutraal pleeggezin. In de meeste gevallen speelde dit echter niet, of niet zo heftig, waardoor het voor de grootouders hanteerbaar bleef.

Spanning voor de pleeg grootouders

Veel pleeg grootouders zeiden dat ze regelmatig in spanning zaten omdat hun kleinkind misschien terug zou moeten naar zijn ouders, terwijl het daar nog niet pluis was. Deze spanning werd veroorzaakt door de ouders zelf, die van mening veranderd waren, of omdat er een andere gezinsvoogd verscheen die van mening was dat een kind bij zijn ouders hoort te wonen en het opnieuw zou willen proberen, of omdat de grootouders zelf iets overkwam, waardoor het leven er ineens anders uitzag.

Onvoorwaardelijk³

Als je moet kiezen voor je kind of voor je kleinkind moet je onvoorwaardelijk kiezen voor je kleinkind werd door enkele pleeggrootouders betoogd. Deze onvoorwaardelijkheid werd een groot onderwerp op de Pleeggrootouderdag van 2012; *“Hoop dat het niet nodig is dat je een keer je kind moet afwijzen, maar bereid je er op voor dat je het MOET doen, indien nodig.”* Het onderwerp werd herkend door de andere pleeggrootouders die deze dag bezochten. Toen bleek ook dat dat onvoorwaardelijk kiezen voor je kleinkind nog zo gemakkelijk niet is. Er werden enkele schrijvende uitspraken genoemd die kinderen gedaan hadden, nadat deze grootouders duidelijk gekozen hadden voor hun kleinkind.

“Sinds mijn kind bij jou woont, ben ik jou kwijt”

“Je hebt mijn kind afgenomen”

Bij 8 van de 35 interviews zeiden pleeggrootouders dat ze daadwerkelijk tégen hun kind en vóór hun kleinkind gekozen hadden. De ouder van het kleinkind had het zo bont gemaakt dat het duidelijk was dat de grootouders, in het belang van het kleinkind, voor hun kleinkind kozen. Dit leidde slechts in twee gevallen tot een volledige breuk met hun kind terwijl het kleinkind nog bij de grootouders woonde. In twee gevallen leidde het tot een zeer stroeve relatie. In de vier andere gevallen ontstond de echte breuk pas nadat het kleinkind – tegen de keuze van de grootouders – toch weer naar de eigen ouders teruggegaan was.

Hun dochter Pauline kwam thuis wonen met baby en peuter. Ze was weggegaan bij haar gewelddadige partner. De kinderen stonden inmiddels onder toezicht. Toen Pauline een poosje bij haar ouders woonde ging ze echter weer steeds meer contact zoeken met deze man. De gezinsvoogd vond het niet goed dat deze met de kinderen omging. Omdat zij toch bij hem wilde zijn werd ze gedwongen de kinderen bij haar ouders achter te laten. Ze heeft dat haar ouders kwalijk genomen: “Je hebt mij m’n kinderen afgepakt.” Pauline koos voor deze man en voor alle ellende die bij hem hoort (schulden, mishandeling).

Maar zo duidelijk als in bovengenoemde acht zaken was het lang niet altijd. Ingewikkeld werd het soms omdat het kleinkind onbegrip kon tonen voor de situatie die ontstaan was en voor de keuze die de grootouders gemaakt hadden. De andere keuze werd ook (een enkele keer) aangetroffen: de traumatische beëindiging

van een plaatsing bij grootouders die niet duidelijk kozen voor hun kleinkind of door omstandigheden deze keuze niet konden maken. Bijvoorbeeld de familie Vloet, waar Jan en Alleman bezoekrecht claimde, de meesten zich niet aan de afspraak hielden, naar de rechter liepen, hen op straat aanspraken, sommigen bedreigden. Kortom: niet vol te houden voor opa en oma en niet te doen voor de kleinkinderen. Of: de oma die na haar kleinkind ook haar verslaafde dochter (moeder van dit kleinkind) in huis nam en daarna de vader van het kleinkind. Wat vervolgens mis liep.

De grootouders zorgden al veel voor de baby en namen moeder en kind in huis toen haar relatie helemaal stukgelopen was. Toen het thuis ook helemaal fout liep hebben ze met veel verdriet hun dochter met haar baby weggestuurd. Daarna herhaalde de geschiedenis zich. Er kwam een tweede kindje en uiteindelijk hebben de grootouders de beide kinderen meegenomen na een enorme ruzie tussen hun dochter en haar vriend. Aanvankelijk in goede harmonie. Later met steeds meer onvrede en toenemend gedoe met de vader van de kinderen, diens ouders, de ex van oma en de nieuwe vriend van hun dochter. Al deze mensen hadden er recht op de kinderen regelmatig te zien of te ontvangen. De meesten hielden zich totaal niet aan afspraken, enkelen waren af en toe erg bedreigend (met brandstichting). Oma vermagerde en kon het niet volhouden.

Familie en vrienden

De relatie met de familie en vrienden van de pleeggrootouders is in de meeste gevallen positief. De omgeving van de pleeggrootouders waardeert veelal hun inzet voor de kleinkinderen en geeft hen hiervoor alle lof. Daar staat in de praktijk tegenover dat de netwerken van de pleeggrootouders kleiner worden omdat hun levens sterk veranderen. Hun vrienden hebben geen kleine kinderen (meer) en zitten in een andere levensfase. Vrienden moeten vaker naar hen toe komen omdat zij zelf niet zo gemakkelijk de deur uit kunnen. Niet alle vrienden vinden kinderen even leuk. Deze kinderen veroorzaken vaak ook nog eens problemen. Kortom: er zijn vrienden die afhaken. De meeste pleeggrootouders gaan daar gemakkelijk mee om. Nemen genoeg met een iets kleiner netwerk. Andere pleeggrootouders beseffen dat ze hun netwerk hard nodig hebben en werken er gericht en met succes aan. In het onderzoek werden drie families aangetroffen die vrijwel zonder familie of vrienden leefden. Mensen die er nagenoeg alleen voor stonden, nooit bezoek kregen. Deze grootouders hadden het samen goed. Waren gelukkig met elkaar en met hun kleinkind. Deden het goed, maar waren zo wel erg kwetsbaar.

³ In de literatuur (Van den Bergh & Weterings, 2010, p. 66) wordt beweerd dat een van de risico's van netwerkgezinnen is dat ze te veel clementie hebben met de ouders, waardoor een harde opstelling ten gunste van het kleinkind achterwege blijft. Dit speelt ook in de paragraaf “onvoorwaardelijk”.

De sociale positie van het gezin was zodanig dat ze nooit bezoek kregen sinds ze Sofie in huis hadden. Ze vonden dat niet heel erg. “Het gaat nu goed met Sofie, we hebben er plezier mee. We besteden er veel tijd aan. Jan gaat haar vanavond tegemoet fietsen nu ze in het donker uit Wijchen moet komen”. Oma zei dat ze zich wel eenzaam gevoeld heeft toen het slecht ging. “Je loopt overal tegen aan en krijgt geen hulp.”

Financiële positie pleeg grootouders

77% van de pleeg grootouders gaf aan geen financiële problemen te hebben gehad tijdens de opvang van hun kleinkinderen. Mede dankzij de onkostenvergoeding die zij ontvingen (pleegvergoeding).

Financiële positie pleeg grootouders		
Goed, “geen” problemen	27	79%
Werd moeilijk	5	15%
Kwam in financiële problemen	2	6%
Totaal	34	100%
Onbekend	1	

Tabel 7. Financiële positie grootouders

Het beheer van de gelden van het kleinkind was wel een vrij groot onderwerp. Grootouders openden een bankrekening voor hun kleinkind, zoals veel ouders dat doen voor hun eigen kind. Ze gingen sparen voor doelen als rijlessen, studie of een wereldreis. In enkele gevallen nam een ouder een deel van dit spaargeld van zijn kind op. Om zijn eigen schulden mee te betalen, maar soms ook om drugs voor te kopen. Dit gebeurde dan eenvoudigweg via de spaarpot, maar soms ook omdat betreffende ouder toegang had tot de bankrekening van het kind. Overigens kwam dit soort diefstal niet zo vaak voor. Verschillende grootouders zeiden zelf al eerder bestolen te zijn door hun kind. Ze waren oplettend. Ook werd nagedacht over zaken als erfrecht en testament.

Rolverandering

De rolverandering die grootouders moeten doormaken om van lieve opa en oma te veranderen in alledaagse opvoeders, strenger te worden dus, leefde wel bij de pleeg grootouders, maar was niet zo’n groot onderwerp. Vaak werd het een mengelmoesje van “ouder” en “grootouder” (inclusief de neiging tot verwennen). Er waren ook grootouders die vaststelden dat ze voor deze kinderen minder streng waren dan ze vroeger voor hun eigen kinderen waren. Hier had men wel vragen over. Kan dat dan wel ten opzichte je andere kleinkinderen? Is het wel eerlijk? Geeft het geen gevoelens van jaloezie?

Hoe gezond en fit waren de pleeg grootouders?

Een kwart van de pleeg grootouders was alleenstaand. Van de totale groep noemde 66% zich gezond en fit. 3 van de 35 geïnterviewde pleeg grootouders konden wegens gezondheidsproblemen hun kleinkind niet tot volwassenheid opvoeden. Bij twee van deze grootouders waren die lichamelijke problemen er al toen de kinderen in een crisissituatie bij hen binnenkwamen. Zij hebben na

een poosje de keuze gemaakt: “Wij willen de kinderen wel tijdelijk opvangen, maar niet voorgoed.” De gehele groep overziend is wel sprake geweest van ziektes in verschillende families, maar dat heeft de grootouders er zelden van weerhouden om hun kleinkind op te voeden. Het maakte in een aantal gevallen het leven wel zwaarder.

Waren de pleeg grootouders gezond en fit?		
Ja	23	66%
De een wel, de ander niet	5	14%
Nee	6	17%
Min of meer	1	3%
Totaal	35	100%

Tabel 8. Fitheid pleeg grootouders

Zeer gemotiveerd

De ondervraagde pleeg grootouders gingen veel verder met hun inspanningen en opofferingen dan gezinsvoogden en pleegzorgwerkers aannamen. Deze professionele werkers zouden in veel gevallen zelf nooit zo ver gaan, zouden veel eerder afhaken of afknappen. Grootouders zijn taaier, omdat ze gemotiveerder zijn. Zij zeiden dat ze minder te verliezen hadden. Enkelens wilden hun leven in dienst stellen van hun kleinkind. In drie gevallen wilde de gezinsvoogdij een broertje niet bij zijn zusje plaatsen omdat het te zwaar zou zijn voor de pleeg grootouders. De grootouders vonden dit onverstandig, onnodig en erg naar voor de kinderen. 4 van de 35 opa’s en oma’s vertelden dat ze “er doorheen zaten” met hun kleinkind. Ze hadden dit tegen de pleegzorgwerker verteld en merkten dan dat in no time hun kleinkind (tijdelijk) weggeplaatst werd, zodat zij weer op adem konden komen.

Na enkele jaren werd de last die de beide jongens veroorzaakten steeds zwaarder. Toen opa en oma daar over klaagden, werd Albert uit huis gehaald, omdat het te zwaar zou zijn. Hij werd naar een tehuis gebracht, heeft de diagnose ODD gekregen. De gezinsvoogd vond het voor de grootouders niet alleen te zwaar, maar vond oma ook eigenwijs. Bij voorbeeld: Albert was laat zindelijk en men vond dat hij via een orthopedagoog een zindelijkheidsstraining moest krijgen. Oma vond dat niet nodig. Een ideale oplossing zou zijn geweest, aldus oma, Albert ook onder te brengen bij opa en oma en hem daarnaast één dag per week naar een zorgboerderij te laten gaan.

“Mooi bedoeld, snel gehandeld, maar dat was nu ook weer niet de bedoeling!” Liever hadden ze passende ondersteuning gekregen. Het gevolg was wel dat in twee gevallen dat oma op haar woorden ging letten als ze het moeilijk had. Haar hart luchten deed ze voortaan elders. Wantrouwen dus. In twee van de vier gevallen kwam het kleinkind niet meer terug.

Hoewel de meeste grootouders beseften dat ze mede door hun leeftijd kwetsbaar waren, waren er slechts in 6 van de 35 gezinnen afspraken gemaakt die van kracht zouden worden wanneer de grootouders zouden uitvallen ("plan b"). Een deel van de pleeggrootouders (10) ging er van uit dat vanzelfsprekend was waar het kleinkind zou verblijven, mocht hen iets overkomen. Bijvoorbeeld dat hun inwonende zoon voor het kleinkind zou gaan zorgen. Dit was echter nooit concreet besproken.

Plan b		
Aanwezig	6	21%
Is impliciet	10	34%
Niet	13	45%
Totaal	29	100%
Onbekend	6	

Tabel 9. Plan b

Schaamte

Het thema "schaamte" gaf niet zo veel respons. Terwijl in de voorbereiding en in de literatuur de indruk gewekt werd dat deze gêne wel degelijk bestaat. Grootouders die zich schamen voor het falen van hun kind, grootouders die gekrenkt zijn. De pleeggrootouders gaven echter aan er niet zo veel last van te hebben. Wel kwam het voor dat hun kleinkinderen zich schaamden. Ze vertelden niet graag dat ze opgevoed werden door hun grootouders; in sommige gevallen vertelden ze dit zelfs tegen niemand. Ook wilden sommige kleinkinderen niet vertellen wat er aan de hand was met hun ouders. Of ze schaamden zich er voor dat die "rare mevrouw" hun moeder was. Het onderwerp "uit de kast komen" werd volop herkend op de Pleeggrootouderdag van 2012. Aangeraden werd om van meet af aan open kaart te spelen.

Kinderen met problemen

Veel grootouders zeiden dat ze een lief maar moeilijk kleinkind in huis hadden. 20 van de 48 kinderen (42%) van de geïnterviewde pleeggrootouders leken 'moeilijk', mogelijk "te moeilijk voor een pleeggezin". Maatstaf voor 'moeilijk' was dat het betreffende kind qua opvoedingsproblemen een indicatie had voor een residentiële plaatsing in de jeugdzorg (zeven kinderen), of een indicatie voor cluster 4 onderwijs of ZMLK onderwijs (zes kinderen) of forse psychiatrische problemen, of een combinatie van deze zaken. Een moeilijk objectief vast te stellen onderwerp, zeker via interviews met mensen die graag vertelden dat hun kleinkinderen lieverds zijn.

Er waren geen problemen en ze was een erg lief kind, tot de puberteit. Toen werd ze erg lastig. Uiteindelijk kwam Lindenhout in beeld. Hier heeft ze goede steun gehad, maar die was wel te licht. Ook de daaropvolgende internaatsplaatsing was te licht. Ze is toen doorgeplaatst naar Zetten; dat bracht de ommekeer. Het ging beter met haar en ze ging weer terug naar de groep van Lindenhout. "Straks weer terug naar huis" zei ze, naar opa en oma dus.

Samenwerking met de hulpverlening

50% van de pleeggrootouders was positief over de geboden hulpverlening. Ze waren blij met de steun en met een persoon aan wie ze hun verhaal kwijt konden. Maar er was ook kritiek. Verschillende pleeggrootouders waren beducht voor de neiging van gezinsvoogden om de banden met de ouders van de pleegkleinkinderen weer aan te halen. De grootouders waren juist vaak blij met de rust van een sobere bezoeksregeling. Blij, omdat de status quo door de ouders enigszins geaccepteerd werd. Ze vonden het lastig dat sommige jonge enthousiaste gezinsvoogden moeilijk konden begrijpen dat die rust goed was voor het kleinkind. Pleeggrootouders hadden meestal een goede reden om een zekere afstand tussen hun kind en hun kleinkind te wensen. Deze oudere mensen hadden na verloop van jaren eindelijk geaccepteerd dat het er echt niet in zat dat hun kind een enigszins stabiel leven kon leiden. Een leven waar plaats is voor een eigen kind. Deze spanning speelde vaak bij pleeggrootouders, wellicht mede omdat het verloop onder gezinsvoogden groot is.

Daar waar de gezinsvoogden (te) vaak wilden werken aan het herstel van de ouder-kind relatie hadden "de" pleegzorgbegeleiders hun eigen "dwanggedachte" zoals een van de pleeggrootouders dit formuleerde. Het gaat om de in de pleegzorg algemeen aanvaarde opvatting: "zonder harmonie tussen ouders en pleegouders is een plaatsing gedoemd te mislukken." Meerdere pleeggrootouders zeiden dat dit in zijn algemeenheid waar is, maar dat hun eigen kind echt niet te vertrouwen is. Ze hadden dat zelf maar al te vaak ervaren, met alle ellende van dien. Ze hadden daar veel verdriet over gehad en hadden dat nog steeds. Daarom hadden ze zich voorgenomen hun kleinkind te beschermen tegen deze ouder. Helaas moest daartoe het contact met deze ouder minimaal gemaakt worden. Pleeggrootouders stelden ook dat gezinsvoogden en pleegzorgwerker beter zouden moeten samenwerken. "Waarom niet één persoon in plaats van twee? En als het er dan toch twee moeten zijn: laat ze dan nauw samenwerken."

Onmogelijke opdracht

Een deel van de pleeggrootouders die uiteindelijk vastgelopen zijn werd achteraf gezien voor een onmogelijke opdracht gesteld. In vijf situaties kwamen de kinderen uit ellendige omstandigheden, die door de overgang van het kind naar de grootouders maar gedeeltelijk beëindigd werd. De opvoedingstaak van de pleeggrootouders werd meteen zo moeilijk dat het de onderzoeker, als toeschouwer, niet bevreedde dat de grootouders de opvoeding niet tot een goed einde konden brengen. Deze grootouders zeiden bij aanvang, evenals alle andere grootouders, dat ze geen keus hadden. In twee gevallen zagen ze zelf ook dat ze voor een vrijwel hopeloze opdracht gesteld werden. Toch begonnen ze er aan. Achteraf blijft de vraag of ze daar goed aan gedaan hebben.

Lies was als baby gehandicapt geraakt, een beetje spastisch en liep ook verstandelijk achter. Lies werd zwanger. De vader van het kindje wilde er niets mee van doen hebben. Lies is bevallen bij oma thuis en daar vervolgens negen jaar blijven wonen. Toen haar kind Bea negen was, is Lies met haar kind zelfstandig gaan wonen. Moeder en kind gingen in de buurt van oma wonen. Oma vond, met de gezinsvoogd, dat Bea een kans moest krijgen op eigen benen te staan. Ze woonde in de buurt en had vrijwel dagelijks contact. Toch ging het langzamerhand mis. Toen Bea elf was, was ze volkomen de baas over haar moeder. De gezinsvoogd haalde haar weg bij Lies en bracht haar naar een internaat. Dat ging niet goed. Lies liet zich door niemand opvoeden. Vandaar is ze enkele maanden later naar oma gekomen. Daar ging het helemaal mis.

3.3 Afronding van het verblijf bij grootouders

Bijna alle pleeg grootouders blikten positief terug op de plaatsing, die in veel gevallen positief verliep. Zo ook de oma van Els:

Oma heeft Els twee jaar opgevoed nadat ze wegging bij haar moeder. Dat is goed gegaan. Toen Els achttien werd stopte de pleegzorg en zou Els alsnog naar een woonproject van Dichterbij gaan. Dat wilde ze niet, oma steunde haar. Enkele maanden daarna is ze gaan samenwonen met haar vriend. Dat gaat nu al meer dan een jaar goed. Oma kijkt tevreden terug op het verblijf van Els in deze periode. Ze heeft steun gehad van de pleegzorg. Die kwam wel voor Els, maar oma kon haar verhaal (meestal over gedoe met Marthe en haar omgeving) kwijt. Lisa, de gezinsvoogd was er voor Els en dat ging prima. Daarnaast kwam MEE. Het contact tussen de hulpverleners werd goed afgestemd. "Het enige wat me achteraf niet bevallen is, is dat ze stopten toen Els 18 werd. Waarom? Was het omdat wij niet wilden meewerken aan de plaatsing op Dichterbij? Ik voelde me toen in de kou staan, aldus oma.

Het verlangen van de ouders

Veel ouders bleven er naar verlangen dat hun kind weer terug zou komen. Het is ook voorgekomen dat een wat ouder kind terugging, soms meer dan eens, omdat de terugplaatsing vrij snel fout liep. Wanneer kinderen van vijftien jaar en ouder per se bij hun moeder wilden gaan wonen, kon de pleeg grootouder daar niet zo veel aan doen. Een alerte gezinsvoogd kon behulpzaam zijn door op de betreffende ouder in te praten, maar soms ging het toch mis en 'lokte' de ouder zijn of haar kind weg bij opa en oma. Veelal ging het daarna toch weer snel mis bij de ouders en meldde het kleinkind zich weer bij de grootouders.

Bij Jos is het na enkele keren zo ver gekomen dat oma zei: "Nu is het de laatste keer dat je naar je moeder terug gaat. Ik verwacht dat je er binnen enkele maanden weer uitgegooid wordt. Je moet weten dat je dan niet meer terug kunt komen bij mij. Ik kan het niet meer aan."

Meer dan de helft van de grootouders (56%) had last van de spanning die de relatie met de ouders van hun kleinkind met zich meebracht.

Relatie met ouders van kleinkind		
Goed	16	46%
Matig	1	3%
Slecht	4	11%
Wisselend	3	9%
Met de een goed, de ander slecht	11	31%
Totaal	35	100%

Tabel 10. Relatie grootouders – ouders (beoordeeld door de grootouders)

Een groot aantal ouders accepteerde de situatie soms pas na verloop van tijd. Zij slaagden er in met de grootouders afspraken te maken over bezoek. Deze afspraken werkten voor alle betrokkenen goed. Bij zestien pleeg grootouders verliep de relatie met de ouders gemakkelijk. Daarnaast verliep in nog eens elf gevallen de relatie met één van de beide ouders van het kleinkind goed. In vrijwel alle gevallen was hier de andere ouder volledig uit beeld en bemoeide deze zich niet met familie en kind. Daar staat tegenover dat de relatie van de pleeg grootouders met vier ouderparen voortdurend slecht was.

Wat deden pleeg grootouders wanneer hun kleinkind 18 werd?

Wat te doen als kinderen achttien worden? De OTS stopt dan. In de meeste gevallen deden de pleegzorginstellingen alsof dan ook de pleegzorg moest stoppen. De pleeg grootouders namen dat van hen aan, niet wetend dat de indicatie in principe verlengd kan worden tot het 23^e levensjaar van het pleegkind. Twee kinderen vertrokken toen ze zeventien jaar waren noodgedwongen naar kamertraining. Ze bleven hun opa en oma als hun thuis zien. Deze kamertrainingen waren noodgedwongen, omdat er geen oplossing leek te bestaan die de grootouders in staat stelde nog enkele jaren door te gaan met de zorg voor hun kleinkind. Bij een van deze twee kinderen waren opa en oma opgelucht dat het zover was. Ze konden de zorg haast niet meer volhouden. Vaker gingen de pleeg grootouders echter door met de zorg na het achttiende levensjaar van hun kleinkind, op eigen kosten en in goede harmonie.

Van de 41 kinderen⁴ zijn er 15 achttien jaar geworden bij hun grootouders. Veertien van hen werden op of rond hun achttiende uitgeschreven uit de pleegzorg. Zeven van hen bleven daarna bij hun grootouders wonen. Bij acht van de vijftien verliep de overgang naar het achttiende levensjaar moeizamer. Twee van deze acht zijn naar de kamertraining van een jeugdzorginstelling gegaan. Drie van hen zijn naar hun ouders teruggegaan, tot ongenoegen van de grootouders die in alle drie de gevallen het woord "gelokt" gebruikten. Drie kleinkinderen zijn zelfstandig gaan wonen met steun van de grootouders. De problemen lijken

⁴ Een deel (zeven kleinkinderen) was nog geen 18 en is hier niet meegeteld omdat de pleegzorgplaatsing nog niet formeel afgerond is.

grotendeels te ontstaan omdat het einde van de pleegzorg het einde van de vergoeding betekent, terwijl de kosten niet stoppen. Daarnaast is een groot deel van de pleegkleinkinderen op zijn achttiende niet toe aan zelfstandig wonen (Audenaert, 2010). De grootouders voelden er daarom meestal niets voor om hun kleinkind weg te sturen. Toch ontstond voor velen een groot financieel probleem als ze doorgingen.

Het enige dat me achteraf niet bevalen is, is dat ze stopten toen Aty achttien werd. Waarom? Was het omdat wij niet wilden meewerken aan de plaatsing op begeleid wonen van Driestroom? Ik voelde me toen in de kou staan.

Terugblik grootouders

Vrijwel alle pleeggrootouders zeiden dat ze hun kleinkind weer zouden opvangen, wanneer ze opnieuw gevraagd zouden worden. Dat ging veel verder dan de stelling van alle (zonder uitzondering) pleeggrootouders: "Je hebt geen keuze". De meesten hebben ook genoten van het opvoeden van hun kleinkind.

Terugblik grootouders op plaatsing		
Positief	31	88%
Negatief	1	3%
Gemengd	3	9%
Totaal	35	100%

Tabel 11. Terugblik grootouders

Enkele uitspraken:

"De crisis was vreselijk, maar ik heb in die periode genoten van mijn kleinkind."

"Zij brengt vrolijkheid. Het geeft voldoening. Als zij weg zou zijn is het huis leeg, de zorg weg. Dollen als ze naar bed gaat..."

"Wij zijn positief omdat het goed gaat met Jos. Het gaat met dit kleinkind net als met een bevalling. Na afloop ben je alle pijn vergeten."

Een pleegkleinkind bracht dus veel positiefs. Dit was vrijwel altijd de kern van de terugblik van de grootouders: de kinderen brachten vrolijkheid, leven, dankbaarheid. Het kleinkind knapte meestal op in hun gezin. Dit gaf de grootouders het gevoel dat ze goed bezig waren. De zorg voor het kleinkind gaf dus vrijwel altijd meer plussen dan minnen. Hoewel het aanvankelijk anders leek, overheersten de lusten de lasten.

Is de plaatsing om een negatieve reden voortijdig beëindigd?

In deze studie wordt na afronding van de plaatsing een tweedeling gemaakt tussen geslaagde en niet geslaagde afrondingen ("breakdown"). Vanderfaeillie et al. (2007) spreekt van een breakdown wanneer een pleegkind het gezin voortijdig en om een negatieve reden verlaten heeft. In dit onderzoek wordt deze

definitie overgenomen en wordt een dergelijke plaatsing beschouwd als mislukt. De plaatsingen die niet voortijdig zijn beëindigd of om een positieve reden voortijdig zijn beëindigd worden als geslaagd beschouwd.

Is de plaatsing geslaagd?		
Ja	31	76%
Nee	10	24%
Nog niet afgerond	7	nvt
Totaal	48	100%

Tabel 12. Geslaagde plaatsing

Van de 41 formeel afgeronde plaatsingen zijn 31 geslaagd (76%).

Plaatsingen die voortijdig en om een negatieve reden beëindigd zijn, kunnen strikt genomen goed beoordeeld worden, omdat er steeds formeel vastgelegde plannen behoren te zijn. Wanneer een kind terug naar zijn ouders gegaan is, is de plaatsing meestal volgens plan afgerond. Wanneer een kind naar een internaat vertrokken is, was dat meestal niet volgens plan. Een belangrijke kanttekening: veel pleeggrootouders namen hun kleinkind in huis voordat er een plan was vanwege een crisis. De plaatsing is echter beoordeeld op grond van een plan dat in veel gevallen pas werd vastgesteld een aantal maanden nadat het kleinkind bij de grootouders gekomen is. De eerste maanden werden beschouwd als eerste opvang bij crisis. Vaak duurde het even totdat duidelijk werd of het kleinkind binnen afzienbare tijd weer naar de eigen ouders terug kon. Op deze manier kon in alle 41 gevallen goed beoordeeld worden of een plaatsing volgens plan was afgerond of dat de plaatsing voortijdig en om een negatieve reden beëindigd was.

Oordeel van de pleeggrootouders over de plaatsing

Wanneer is volgens het gevoel van de pleeggrootouders een plaatsing geslaagd en wanneer mislukt? Rond dit onderwerp reageerden zij zelf als volgt: daar waar de plaatsing eindigde in een bestandspleeggezin, of zelfs in een internaat, keken de grootouders soms positief terug! Bij navraag bleken de kleinkinderen dit ook te vinden. Tijdens het verblijf in het internaat bleven de kinderen het gezin van opa en oma als hun thuis zien. Na afloop van het verblijf in het internaat (dit kwam maar twee keer voor) gingen de kleinkinderen weer bij hun grootouders wonen. Wat was het alternatief geweest? Soms startten de pleeggrootouders in een grote crisis met de gedachte dat het tijdelijk zou zijn. Wanneer het pleegkind dan na een jaar vertrok naar een ander adres dan de eigen ouders, hadden de grootouders een prachtige opvangklus gedaan.

In de beoordeling van de pleeggrootouders waren twee elementen van belang. Is de plaats waar het kind nu opgroeit het beste dat gezien de omstandigheden beschikbaar is? En: is de keuze voor de nieuwe plaats van het kleinkind – in de ogen van

de grootouders - gekozen in het belang van het kind? In dit onderzoek was de conclusie van de grootouders zelf over de 48 plaatsingen: 36 zijn positief (75%) en 12 (25%) zijn negatief verlopen. Deze cijfers zijn bijna hetzelfde als wanneer men de plaatsingen beoordeelt volgens de definitie van Vanderfaeillie et al. (2007); slechts drie situaties worden dan verschillend beoordeeld.

Waar is het kleinkind nu?	Grootouders tevreden over deze plaats		
Bij grootouders ⁵	7	17%	100%
Zelfstandig	3	7%	100%
Bij ouders	16	40%	63%
In pleeggezin	7	17%	86%
In instituut	7	17%	33%
Overig	1	2%	
Totaal	41	100%	

Tabel 13. Verblijfplaats na formele afronding pleegzorgplaatsing

Oordeel over de hulpverlening

De helft van de pleeggrootouders was positief. Velen vonden bij de hulpverlener begrip voor hun ingewikkelde leven met hun kleinkind en tevens met hun moeilijke kind. Ze gaven echter de meest uiteenlopende reacties op de vraag of ze daadwerkelijk iets gehad hebben aan steun van de pleegzorgwerkers. Conclusie: mensen kregen soms een pleegzorgwerker die lang bleef, het goed deed en waar de pleeggrootouders zeer positief over waren. Soms kregen ze echter iemand die lang bleef, maar waar ze niets aan hadden. Veel pleeggrootouders zeiden behoefte te hebben aan iemand die kon helpen bij het uitzoeken hoe "het" allemaal zit.

"Kun je een fiets vergoed krijgen voor een kind dat naar de middelbare school gaat? Zo ja, hoe en waar dit aan te vragen?" of "Ken je een kinderpsychiater die mijn kleinkind wil nakijken?" De begeleiders hoeven niet alles te weten, maar moeten het wel willen uitzoeken."

"Wij hadden een autistische kleinzoon. Elke zes weken kregen we een pleegzorgbegeleider op bezoek. Hij luisterde goed maar deed niets. Ook niet toen het helemaal fout liep. Toen het kwaad geschied was heeft hij de plaatsing beëindigd." De grootouders beschreven hem als een buitengewoon aardige man waar ze niets aan gehad hebben.

De intensiteit van de begeleiding bleek bij het begin van de plaatsing meestal voldoende, soms zelfs te hoog. Wanneer na verloop van tijd alles zijn gangetje ging werd de intensiteit iets vaker als te hoog beoordeeld. Aan het einde van de rit was de intensiteit echter soms weer te laag. Dit is een fase die voor veel

⁵ Van de veertien kleinkinderen die nog bij de grootouders zijn, is een deel gebleven tot na zijn/haar 18e verjaardag. Een deel (zeven kleinkinderen) was nog geen 18 en is hier niet meegeteld omdat de pleegzorgplaatsing nog niet formeel afgerond is.

van de pleeggrootouders moeilijk was. Daarnaast kon er soms iets gebeuren waardoor de situatie voor de grootouders ineens lastig werd. De hulp bij een dergelijke crisis kon beter. Pleeggrootouders kregen, wanneer ze hulp vroegen in een moeilijke situatie, soms te horen: "Ik zou het maar even aan zien". Meestal hadden ze het dan al meer dan even aangezien en was het echt een grote crisis.

De toewijzing van een pleegzorgbegeleider leek niet samen te hangen met de begeleidingsbehoefte van de grootouders. Pleeggrootouders vroegen bijna allemaal om medeleven en begrip. Maar vaak was dat er niet voldoende. Pleeggrootouders zeiden verrassend vaak moeite te hebben met oneerlijkheid. Enkelens noemden daarbij het woord "achterbaks" in verband met een pleegzorgbegeleider en een gezinsvoogd. Bijvoorbeeld wanneer de grootouders een belangrijk bericht toevallig vernamen. Wanneer ze bij voorbeeld van hun kleinkind hoorden dat zijn/haar moeder de terugkeer naar haar besproken had met de gezinsvoogd. Ze wilden dit rechtstreeks en als eerste vernemen. Zeker wanneer er spanningen waren met de ouders van het kleinkind was de communicatie een buitengewoon kritisch onderwerp.

Hoe kijkt u naar de zorg en ondersteuning van de instanties?		
Tevreden over alle zorg	15	50%
Ontevreden over alle zorg	6	20%
Tevreden over pleegzorg, ontevreden over gezinsvoogdij	8	27%
Tevreden over gezinsvoogdij, ontevreden over pleegzorg	1	3%
Totaal	30	100%
Overig	5	

Tabel 14. Terugblik op de verleende zorg

Paste de pleegzorgwerker bij de grootouders?		
Goed	20	59%
Slecht	3	9%
Redelijk	11	32%
Totaal	34	100%
Onbekend	1	

Tabel 15. Terugblik op de match met de pleegzorgbegeleider

Gezinsvoogden werden in positieve zin genoemd in verband met het maken van afspraken met de ouders van hun kleinkind en met het handhaven van deze afspraken. Over gezinsvoogden werd echter ook geklaagd. Dit vooral over het feit dat er zoveel wisselingen waren.

Verschuivende pleeggrootouders waren positief over concrete gespecialiseerde hulp aan hun kleinkind. Denk daarbij aan diverse vormen van psycho-educatie, zoals een KOPP-cursus.

Hoofdstuk 4 Conclusies

Uit de uitkomsten van de interviews kunnen een aantal conclusies worden getrokken met betrekking tot pleeg grootouders, hun kinderen en kleinkinderen. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten en daaraan gerelateerde conclusies besproken.

4.1 De belangrijkste resultaten op een rijtje

Hieronder worden de belangrijkste uitkomsten van dit onderzoek samengevat per thema.

Over de kinderen

- De meeste plaatsingen zijn goed afgerond (76%).
- De kinderen zijn gemiddeld vijf jaar en drie maanden als pleegkind bij hun grootouders gebleven. De helft van de kinderen bleef ook daarna, na hun achttiende verjaardag, bij hun grootouders wonen.
- Veel kinderen (20 van de 48, 42%) werden beoordeeld als te moeilijk voor een pleeggezin (maatstaf was dat het betreffende kind qua opvoedingsproblemen een indicatie had voor een residentiele plaatsing in de jeugdzorg, of een indicatie voor cluster 4 onderwijs of ZMLK onderwijs, of psychiatrische problemen, of een combinatie van deze zaken).
- Verreweg de meeste kinderen (38 van de 48) waren in formele zin bij de grootouders geplaatst met een justitiële kinderbeschermingsmaatregel.

Over de ouders

- Ouders waren in veel gevallen vastgelopen en konden niet meer voor hun kind zorgen omdat er, vaak naast een moeilijk kind, meerdere kwesties tegelijk speelden.
- Veel ouders (40%) hadden psychische of psychiatrische problemen. Daarnaast werden beperkende factoren genoemd als: verslaving, medische problemen, geweld, criminaliteit en financiële problemen.
- 54% van de ouders was alleenstaand.
- De meeste ouders (65%) gingen bij aanvang akkoord met de plaatsing van hun kind bij de grootouders. Een deel van hen kwam daar later op terug.

Over de pleeg grootouders

- De meeste pleeg grootouders hebben aan de opvoeding van hun kleinkind goede herinneringen.
- De meeste grootouders voelden zich gesteund door familie en vrienden.
- Een deel van de pleeg grootouders had gezondheidsproblemen, maar zij waren beperkt in aantal. Bij 66% van de pleeg grootouders noemden beide partners zich gezond en fit.

- De grootouders zagen graag dat de ouders hun kleinkind weer gingen opvoeden. Als dit niet op een verantwoorde manier kon, bleven de grootouders het zelf doen. Er waren betrekkelijk weinig financiële problemen. Dit in veel gevallen dankzij de pleegzorgvergoeding.
- De meeste kleinkinderen (67%) zijn kind van de dochter van de grootouders.
- De gemiddelde leeftijd bij de komst van het (eerste) kleinkind was 55. De kinderen verbleven gemiddeld vijf jaar en drie maanden bij hun grootouders.
- Pleeg grootouders toonden zich zeer gemotiveerd. Hulpverleners leken soms de taaiheid en het doorzettingsvermogen van de pleeg grootouders te onderschatten.
- Over de hulpverlening oordeelden de pleeg grootouders uiteenlopend, maar merendeels positief.

4.2 Bespreking van de resultaten, conclusies

Op basis van de resultaten zijn een aantal conclusies getrokken, die hieronder worden besproken.

Conclusies over de kinderen

Zoals gezegd zijn de meeste plaatsingen goed afgerond. Vergelijking van deze resultaten met ander onderzoek is moeilijk, omdat vaak op een andere manier wordt vastgesteld wat “goed” is. In deze studie wordt voor de beoordeling van “goed afgerond” gekozen voor de benadering van Vanderfaillie et al. (2007) die de laatste jaren in het Nederlandse taalgebied steeds vaker gebruikt wordt. Hier wordt er gesproken van mislukte plaatsing wanneer er sprake is van een “breakdown”. Vanderfaillie et al. (2007) spreken van breakdown wanneer een pleegkind het gezin voortijdig en om een negatieve reden verlaten heeft. Alle andere plaatsingen worden positief beoordeeld.

Via deze benadering kan de conclusie worden getrokken dat pleeg grootouders het goed doen. Het aantal breakdowns in dit onderzoek bedraagt 24%. Dit percentage is laag in vergelijking met de 30 à 50% die in andere Nederlandse en Vlaamse literatuur aangetroffen wordt (Vanderfaillie et al., 2007; Strijker & Knorth, 2007). De kinderen zijn gemiddeld vijf jaar en drie maanden bij de grootouders gebleven, gemiddeld veel langer dan in andere pleeggezinnen (zie tabel 5). Veel kinderen (20 van de 48, 42%) werden beoordeeld als te moeilijk voor een pleeggezin. Ook zijn verreweg de meeste kinderen (38 van de 48) in formele zin bij de grootouders geplaatst met een justitiële kinderbeschermingsmaatregel. Tijdens het verblijf bij de pleeg grootouders kwam er voor vier van de overige tien kinderen alsnog een maatregel. Dat is respectievelijk 79% en 88% van de kinderen; veel meer dan het gemiddelde van de pleegzorg, wat 64% is (Pleegzorg Nederland, 2013). Het is gerechtvaardigd in een conclusie de drie genoemde zaken met elkaar in verband te brengen en te stellen dat de pleeg grootouders moeilijke kinderen

in huis nemen, dit jaren langer volhouden dan reguliere pleeggezinnen en daarbij ook betere resultaten realiseren.

Conclusies over de ouders

Ouders liepen in veel gevallen vast omdat er meerdere problemen tegelijk speelden. Grootouders wisten dat vooraf en ondersteunden in veel gevallen hun kind al bij het opvoeden, voordat ze de opvoeding overnamen als pleeggezin. Bij 13 van de 35 families speelden de grootouders al vanaf de geboorte van het kleinkind een belangrijke rol in de opvoeding. Er was een even grote groep families die vastliep in de fase dat hun kind in de puberteit kwam. Deze grootouders namen de opvoeding later over.

Voor veel grootouders was het touwtrekken met hun kind om hun kleinkind erg zwaar, omdat ze zich daardoor gedwongen voelden tegen hun eigen kind te strijden. In bijna alle gesprekken was de spanning tussen mededogen met het eigen, vaak labiele kind en het opkomen voor het kleinkind voelbaar. Hoewel in kringen van pleeg grootouders met de mond beleden wordt dat het soms nodig is “onvoorwaardelijk” te kiezen voor het kleinkind en dus, als het nodig is, tegen het eigen kind te kiezen, werd deze negatieve keuze toch zelden gemaakt. Steeds werden andere wegen dan het verbreken van alle contact gevonden om het kleinkind te beschermen.

Conclusies over de pleeg grootouders

De meeste pleeg grootouders waren zeer gemotiveerd. Zij hadden er veel voor over om de opvoeding tot een goed einde te brengen. Ze gaven niet gauw op. Voor kinderen die veel meegemaakt hebben en vaak moeilijk zijn, is dit belangrijk. De meeste grootouders hebben de plaatsing volgens plan afgerond: 76% een hoog percentage. Ook hebben de meeste pleeg grootouders aan de opvoeding van hun kleinkind goede herinneringen. De kinderen knapten op en brachten vrolijkheid en blijheid in huis. Er zijn enkele gevallen gesignaleerd waar grootouders begonnen aan een hopeloze opdracht. Hadden ze dat niet moeten doen? In de meeste gevallen was het alternatief een hopeloze opdracht voor een ander of een gesloten plaatsing. Een dergelijk gesloten plaatsing kwam er in enkele gevallen later toch na een mislukking bij de grootouders. Opvallend was dan wel dat de kinderen na de gesloten plaatsing teruggingen naar de grootouders. De meest betrouwbare plaats voor hen?

4.3 Beperkingen van het onderzoek

In deze studie is een beschrijving gemaakt over pleeg grootouderschap vanuit het perspectief van de pleeg grootouders. In het verslag staan dan ook de verhalen van grootouders. Deze zijn niet getoetst bij de instellingen of bij de kinderen. Wel is gebruik gemaakt van literatuur, kennis van de pleegzorg en logica als toetsstenen van de verhalen. Het grote voordeel van deze blik en beoordeling door de bril van de pleeg grootouders is de mogelijkheid goed bij hen in de keuken te kijken. Hierdoor is beter te begrijpen wat de mogelijkheden,

wensen, knelpunten en onmogelijkheden van pleeg grootouderschap zijn. Daarmee wint de studie aan inzicht in wat er leeft bij de grootouders. Dit gaat echter wel ten koste van de waarheidsvinding op enkele punten. Getracht is dit te ondervangen door in de vraagstelling zo concreet mogelijk te zijn. Daarom is bijvoorbeeld bij het onderwerp “problemen van de kleinkinderen” gevraagd naar een diagnose en naar afgegeven indicaties voor hulpverlening of speciaal onderwijs. Wel is dit steeds gevraagd aan de pleeg grootouders zelf. Deze beperking speelde rond de meeste thema’s echter slechts een kleine rol. Het speelde vooral bij zaken die onderworpen zijn aan de beoordeling van derden. Bijvoorbeeld het al dan niet psychisch in orde zijn van hun kind, diens partner en van het kleinkind. Wat gepresenteerd wordt als “conclusie” in dit hoofdstuk kan dan ook niet worden gelezen als een bewezen causaal verband, maar wel als een sterke aanwijzing.

Een onbekend aantal grootouders voedt hun kleinkind voor kortere of langere tijd op zonder dat zij staan ingeschreven bij een Voorziening voor Pleegzorg zonder financiële en professionele ondersteuning. Deze groep is in deze steekproef niet meegenomen. Het ontbreken van deze groep kan van invloed zijn op de representativiteit van de uitkomsten.

In deze steekproef ontbraken nog twee andere groepen. Allereerst bevatte de steekproef geen enkele Nederlander van Turkse of Marokkaanse afkomst, terwijl zij een substantieel deel uitmaken van de Nederlandse bevolking. Niet omdat ze weigerden mee te doen, maar omdat ze er niet waren. Zijn (vrijwel) alle pleeg grootouders in deze bevolkingsgroepen informeel? Of nemen deze grootouders hun kleinkinderen niet in huis? In dat verband is het zinvol nader onderzoek te doen naar informele pleeg grootouders. Een tweede groep Nederlanders die tegen de verwachting in, ondanks het grote aantal onder toezicht gestelde kinderen, niet vertegenwoordigd was in deze steekproef waren de “kinderbeschermingsfamilies”. Dit zijn families die in de gezinsvoogdij bekend zijn en die zelf met de gezinsvoogdij bekend zijn. Het zijn families die van generatie op generatie met de kindbescherming te maken hebben. Ook het ontbreken van deze groep roept de vraag op naar nader onderzoek naar informele pleeg grootouders.

Hoofdstuk 5 Discussie en aanbevelingen

Hieronder worden de vijf aanbevelingen van dit onderzoek beschreven.

5.1 Maak meer gebruik van pleeggrootouders

Grootouders kunnen in veel gevallen een prachtige oplossing bieden voor grote problemen van hun kind met hun kleinkind. Bij uitstek in deze tijd van de transitie van de jeugdzorg naar de gemeentes en van de transitie van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving. Zij blijken uitstekende mantelzorgers te zijn. Daarbij moet wel de volgende kanttekening worden gemaakt. In de pleegzorg en de gezinsvoogdij is het inschakelen van grootouders enigszins ingeburgerd, in de psychiatrie lijkt hier minder oog voor te zijn. Dit is zonde. Wanneer in de psychiatrie waargenomen wordt dat een kind in de problemen kan komen vanwege de chronisch psychiatrische aandoening van een – al dan niet alleenstaande – ouder, zou men vaker een beroep kunnen doen op grootouders. Wanneer dit beroep niet rechtstreeks gedaan kan worden, kan dit wellicht via Bureau Jeugdzorg gedaan. In veel gevallen bleek tijdens het onderzoek dat, nadat het contact gelegd was door Bureau Jeugdzorg, de grootouders bezorgd waren en graag een bijdrage wilden leveren, en daartoe heel goed in staat waren. Een bijdrage van grootouders kan variëren van het geven van informatie aan instanties, het adviseren en ondersteunen van de ouders, het af en toe opvangen van de kleinkinderen tot het volledig overnemen van de opvoeding.

Wanneer de gemeentes straks de coördinatie van al deze hulpverlening op zich nemen zal het gemakkelijker worden grootouders te activeren. Het is dan wel van belang de verbinding met de volwassen psychiatrie te onderhouden. Ook zal er aandacht moeten blijven voor de positie van pleeggrootouders en voor hulp aan pleeggrootouders, bijvoorbeeld in geval van een acute crisis. Dus, psychiatrie en gemeentes: schakel grootouders in, ze willen en ze kunnen. Bevraag ze, want ze weten veel. Ondersteun ze in geval van nood. Pleeggrootouders zijn een bron van kwalitatief goede zorg.

5.2 Verhoog de leeftijdsgrens beëindiging pleegzorg

De leeftijd van achttien jaar, de eindfase van de officiële pleegzorgplaatsing is een lastige fase. Het is van belang dat bij elk pleegkind dat achttien wordt, vooraf goed nagedacht en openhartig gesproken wordt over deze fase. De OTS (gezinsvoogdij) en de voogdij stoppen altijd van rechtswege op het moment dat een jongere achttien jaar wordt. Soms, als daar aanleiding voor is, wordt de gezinsvoogdij op vrijwillige basis nog zes maanden verlengd. De pleegzorg, begeleiding en vergoeding kunnen daarna nog een aantal jaren doorgaan wanneer daar een indicatie voor is. Dit is onvoldoende bekend bij de pleeggrootouders. Het probleem

is dat de meeste pleegkinderen op hun achttiende verjaardag nog niet toe zijn aan zelfstandig wonen. Algemeen wordt aangenomen dat een pleegkind in veel gevallen te kampen heeft met een ontwikkelingsachterstand (Vanderfaellie & Van Hohen, 2010). Hermanns (2010) pleit er voor de leeftijdsgrens van 18 jaar in de pleegzorg los te laten en er standaard vanuit te gaan dat er pleegzorg tot het 23^e levensjaar nodig is. De huidige wet op de jeugdzorg staat dit toe.

5.3 Schrik niet te gauw terug voor risico's

Er zijn enkele pleeggrootouders die de zorg voor hun kleinkind heel goed gedaan hebben, maar een riskante weg bewandelden. Ze waren oud, niet al te gezond meer en hadden een klein netwerk. Desondanks zijn de plaatsingen goed verlopen. Hun kleinkind is op een fijne manier groot geworden en zij waren gelukkig met hun kleinkind. De gezinsvoogd heeft hier wel een risico genomen door dit kind bij deze fysiek kwetsbare mensen te laten opgroeien. Het alternatief was meestal een “vreemd” pleeggezin. Wij weten inmiddels dat ook dit bepaald niet vrij is van risico vanwege het relatief grote aantal breakdowns.

5.4 Verbeter de kwaliteit van werkwijze pleegzorg

De pleeggrootouders hebben over de pleegzorg en over de gezinsvoogdij in het onderzoek veel fouten gemeld die de indruk gaven dat medewerkers van deze instellingen slordig met de grootouders omgingen. Denk daarbij aan zaken als het niet terugbellen na een (wellicht dringend) telefoontje, een verkeerde brief sturen (bij voorbeeld informatie voor ouders naar pleegouders), pleeggrootouders vergeten te informeren over essentiële zaken (bij voorbeeld: “Uw kleinkind gaat wellicht terug naar ouders”, zodat ze dit van hun kleinkind moeten vernemen). De pleegzorg kan de kwaliteit van haar werk verbeteren door veel zorgvuldiger om te gaan met dergelijke zaken. Daar dus minder fouten in te maken, meer op de communicatie richting de pleeggrootouders te letten. Er kan bijvoorbeeld een checklist worden ingezet voor werkers en voor nieuwe pleegouders. Door deze te controleren en afspraken te maken over het verwerken van (crisis)telefoontjes kan de kwaliteit van de zorg worden verhoogd.

Ook kan de kwaliteit van de zorg verbeteren door strakkere afspraken te maken tussen de gezinsvoogd en de pleeggezinbegeleider; dit is vooral van belang voor afspraken over communicatie. Wie zegt wat wanneer tegen wie? In dit kader is het ook mogelijk kwaliteitswinst te boeken door pleeggrootouders serieuzer te nemen in wat zij meemaken met hun kinderen. Hun beoordelingsvermogen wordt nog vaak onderschat. Zij kennen hun kind al heel lang. Ze kunnen goed beoordelen wat het betekent als een kleinkind weer bij zijn ouders gaat wonen. Vanwege hun eigen loyaliteit aan hun kind zullen zij kansen daartoe zelden onbenut laten. Dus als zij te

kennen geven dat iets echt niet kan (bijvoorbeeld een frequentere bezoeksregeling of weer eens proberen het kleinkind terug te plaatsen), is het de moeite waard dit serieus te nemen.

5.5 Doe nader onderzoek naar informele pleegzorg

In de steekproef van dit onderzoek ontbraken de pleeggrootouders die hun kleinkind opvoeden zonder dat zij staan ingeschreven bij een Voorziening voor Pleegzorg. Deze informele pleeggrootouders waren wel verwacht in het onderzoek. Zijn zij buiten de steekproef gebleven, terwijl ze wel degelijk hun kleinkinderen opvoeden, maar buiten het zicht van de jeugdzorginstanties? Wat betekent het dat deze groep niet terugkomt in dit onderzoek? Het verdient aanbeveling om nader onderzoek naar deze groep te doen.

Tot slot

“Wie dacht dat deze vorm van pleegzorg vooral zwaar en moeilijk zou zijn had het maar gedeeltelijk goed. Wat tijdens de interviews opviel is dat grootouders ook genoten van deze zware en soms onverwachte opdracht.”

Dankwoord

Een woord van dank aan alle pleeggrootouders die met grote openhartigheid mijn vragen hebben beantwoord. Aan het bestuur van de SPBN die me introduceerde in de wereld van de pleeggrootouders. De stichtingen Entréa, Lindenhout, Oosterpoort, Pactum en Spirit die me toegang verschafte tot “hun” pleeggrootouders. De Rudolphstichting en de ds Boerstichting die de kosten voor dit onderzoek voor hun rekening namen en de medewerkers van Gezinspiratieplein die me met raad en daad hebben bijgestaan zodat er een goed leesbaar en mooi verslag kwam. Veel dank ook aan Harm Damen en Jan Willem Veerman van Praktikon en aan de begeleidingscommissie voor hun deskundige en inspirerende begeleiding.

Henk van Oosteren

Bronnen

- Audenaert, V. (2010). Pleegzorg Wanneer? Deel 2. Voor welk kind is pleegzorg de beste optie? Een literatuurstudie naar predictoren voor voortijdig afgebroken pleegzorgplaatsingen en indicatiestelling voor pleegzorg. *Brussel: Kenniscentrum Welzijn, Volksgezondheid en Gezin*.
- Coakley, T. M., Cuddeback, G., Buehler, C., & Cox, M. E. (2007). Kinship foster parents' perceptions of factors that promote or inhibit successful fostering. *Children and Youth Services Review, 29*(1), 92-109.
- Cuddeback, G. S. (2004). Kinship family foster care: a methodological and substantive synthesis of research. *Children and Youth Services Review, 26*(7), 623-639.
- Damen, H., & Van Dam, C. (2013). *Prima Pleegzorg in beeld: een systeemevaluatie*. Nijmegen: Praktikon.
- Dolan, M.M., Caseneuve, C., Smith, K.R., & Bradley, R.H. (2009). Parenting and the home environment provided by grandmothers of children in the child welfare system. *Children and Youth Services Review, 31*(7), 784-796.
- Hermanns, J. (2010). Pleegkinderen op weg naar volwassenheid. *Van den Bergh, P.M. & Weterings, A. M. (red), Pleegzorg in perspectief: Ontwikkelingen in theorie en praktijk*, pp. 105-110. Assen: Uitgeverij Van Gorcum.
- Gessner, A., Sigling, C. Hooplot, E., Le Terrier, J. & Vriend, T. (2009). *Methodische handleiding voor begeleiding van pleeggrootouders* (Interne publicatie). Amsterdam: Spirit.
- Loeffen, M. (2004). Grootouders die hun kinderen opvoeden, een (on)zichtbare groep?!? *Mobiel 31*(4), 11-15.
- Nederlandse Gezinsraad (2001). *Thuisplaatsing van pleegkinderen*. Den Haag: Nederlandse Gezinsraad.
- Oosterman, M., Schuengel, C., Slot, N.W., Bullens, R.A.R. & Doreleijers, T.A.H. (2007). Disruptions in foster care: A review and meta-analysis. *Children and Youth Services Review, 29*(1), 53-76.
- Pleegzorg Nederland (juni, 2013). *Factsheet Pleegzorg*. Utrecht.
- Pleeggrootouderdag (14 november, 2012). Landelijke Pleeggrootouderdag in Tilburg gehouden, georganiseerd door de SBPN.
- Spek, M., Pijnenburg, H., Nijssen, M. & Hoekzema, P. (november, 2012). *Continuering van pleegzorgplaatsingen* (Intern rapport). Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Strijker, J. & Knorth, E. J. (2007). Verplaatsing van pleegkinderen. *Kind en adolescent, 28*, 32-45.
- Strijker, J. & Zandberg, T. (2004). Over-leven in de pleegzorg. *Pedagogiek, 24*(3), 230-245.
- Unrau, Y. A., Seita, J. R. & Putney, K. S. (2008). Former foster youth remember multiple placement moves: a journey of loss and hope. *Children and Youth Services Review, 30*(11), 1256-1266.
- Van den Bergh, P.M., & Weterings, A.M. (2010). Pleegzorg in perspectief: ontwikkelingen in theorie en praktijk. Assen: *Uitgeverij Van Gorcum*.
- Vanderfaellie, J. & Van Holen, F. (2010). Het verloop van pleeggezinplaatsingen. *Van den Bergh, P. M. & Weterings, A. M. (red.), Pleegzorg in perspectief: Ontwikkelingen in theorie en praktijk*, pp. 177 – 193. Assen: Uitgeverij Van Gorcum.
- Vanderfaellie, J., Van Holen, F., & Coussens, S. (2007). Waarom mislukken pleegzorgplaatsingen? Een onderzoek naar de factoren die het ongunstig voortijdig beëindigen van een pleegzorgplaatsing in Vlaanderen beïnvloeden. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 46*(10), 404-416.